

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Sociální geografie a geoinformatika

Jan Šel

Prostorová diferenciacie graffiti v pražské čtvrti Bubeneč
Spatial differentiation of graffiti in Prague district of Bubeneč

Bakalářská práce

Vedoucí práce/Školitel: RNDr. David Hána, Ph.D.

Praha, 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 28. 7. 2020

Jan Šel

Poděkování

Chtěl bych poděkovat především vedoucímu své bakalářské práce RNDr. Davidu Hánovi, Ph.D., za jeho připomínky, rady a celkovou vstřícnost při konzultacích. Stejně tak děkuji své rodině, která mě po celý čas studií podporovala.

Abstrakt

Předmětem výzkumu bakalářské práce je prostorová diferenciacie graffiti v pražské čtvrti Bubeneč se zaměřením na politická graffiti. Graffiti je v zahraniční vědecké literatuře rozvíjejícím se tématem urbánní, kulturní i politické geografie. V Česku se objevilo po pádu komunismu, přesto není příliš geograficky rozpracovaným tématem. První část práce představuje vědecké teorie, kterými lze interpretovat prostorové rozložení graffiti: teorie označení teritoria, rozbitého okna, bodu, politického symbolického prostoru. V metodické části je popsán výběr území, typologie graffiti a průběh terénního šetření a sběru dat.

Empirická část pomocí diskutovaných teorií objasňuje koncentraci jednotlivých typů graffiti ve sledovaném území. Bylo tak zjištěno, že se určité typy graffiti koncentrují do specifických míst odpovídajících uvedeným teoriím. Specifické bylo politické graffiti, u něž byla prokázána určitá spojitost s politickým symbolickým prostorem tvořeným politickými institucemi a památníky. Diskuzní kapitola se pak pokouší o syntézu kombinující dané teorie

Klíčová slova: Graffiti, politické graffiti, teorie označení teritoria, teorie rozbitého okna, teorie bodu, politický symbolický prostor, Praha.

Abstract

The subject of the Bachelor's thesis research is the spatial differentiation of graffiti in the Bubeneč district of Prague with a focus on political graffiti. Graffiti is emerging theme of urban, cultural, and political geography in world scientific literature; in Czechia, it appeared after the fall of communism, but is not a very geographically developed topic. The first part of the thesis presents by which scientific theories the spatial distribution of graffiti can be interpreted: theories of territorial markers, broken window, spot, and political symbolic space. The methodological part describes the selection of the area, a typology of graffiti and a description of the field survey and data collection.

The empirical part clarifies the concentration of certain types of graffiti in research area with the help of discussed theories. In the result, certain types of graffiti are concentrated in specific places corresponding to the theories. A specific feature was political graffiti, which showed a certain connection with the political symbolic space of political institutions and monuments. Discussion chapter then attempts a synthesis combining the theories.

Keywords: Graffiti, political graffiti, territorial markers theory, broken window theory, spot theory, political symbolic space, Prague.

Obsah

Abstrakt	4
Seznam obrázků.....	6
1 Úvod.....	7
2 Fenomén graffiti a sledování jeho prostorových podmíněností ve vědecké literatuře... 9	
2.1 Teorie označení teritoria	9
2.2 Teorie rozbitého okna	10
2.3 Teorie bodu	11
2.4 Politický symbolický prostor	13
3 Kontext výzkumu	14
4 Metodika práce.....	16
4.1 Vymezení a výběr území	16
4.2 Typologie graffiti	17
4.3 Průběh šetření	19
5 Empirická část.....	21
5.1 Interpretace prostorové distribuce graffiti podle teorie označení teritoria, teorie rozbitého okna a teorie bodu.....	22
5.2 Politické graffiti v politickém symbolickém prostoru	32
5.3 Diskuze	38
Závěr.....	39
Seznam literatury.....	42
Další zdroje.....	44

Seznam obrázků

Obrázek 4.1.1: Ulice v Bubenči a místa významná pro koncentraci graffiti (6. 5. – 13. 5. 2020).....	17
Obrázek 5.1: Všechny typy graffiti ve čtvrti Bubeneč (6. 5. – 13. 5. 2020).....	21
Obrázek 5.1.1: Neudržovaný bytový komplex v ulici Sochařská (6. 5.2020).....	22
Obrázek 5.1.2: Viditelné odstranění graffiti v ulici Korunovačnická (6. 5. 2020).....	24
Obrázek 5.1.3: Bytový komplex Molochov v ulici Milady Horákové (6. 5. 2020).....	24
Obrázek 5.1.4: Nárok na území - stadion Sparty Praha v ulici Milady Horákové (6. 5. 2020).....	25
Obrázek 5.1.5: Degradované vily přilehlé na ulici Milady Horákové (6. 5. 2020).....	26
Obrázek 5.1.6: Nevzhledné odstranění a nátěr v ulici Sukova (7. 5. 2020).....	27
Obrázek 5.1.7: Skate park u ulice Chitussiho (7. 5. 2020).....	28
Obrázek 5.1.8 Zed' plná graffiti lemující Chitussiho ulici (7. 5. 2020).....	28
Obrázek 5.1.9: Posprejovaná zed' v ulici Březovského s nápisem „Toy“ (9. 5. 2020).....	29
Obrázek 5.1.10: Ukázka graffiti v ulici Jednořadá (9. 5. 2020).....	30
Obrázek 5.1.11: Koncentrace graffiti na bývalém nádraží Praha-Bubeneč (9. 5. 2020).....	30
Obrázek 5.1.12: Zvýšená koncentrace graffiti směrem do kolejiště na nádraží Praha-Bubeneč (9. 5. 2020).....	30
Obrázek 5.1.13: Street art forma na nádraží Praha – Podbaba (9. 5. 2020).....	31
Obrázek 5.1.14: Taggy na zdi podchodu nádraží Praha-Podbaba bez street art formy (9. 5. 2020).....	31
Obrázek 5.1.15: Omšelá budova výstaviště Holešovice v parku Stromovka (13. 5. 2020).....	32
Obr. 5.2.1: Politické graffiti ve čtvrti Bubeneč (6. 5. – 13. 5.2020).....	33
Obrázek 5.2.2: Graffiti odsuzující nacismus (7. 5. 2020).....	34
Obrázek 5.2.3: Samolepka „Putin otrok vlastních lží“ (9. 5. 2020).....	35
Obrázek 5.2.4: Natržená politická samolepka na Krupkově náměstí (9. 5. 2020).....	36
Obrázek 5.2.5: Samolepka s fotografií bratří Mašínů na náměstí Interbrigády (9. 5. 2020).....	37
Obrázek 5.2.6: Nápis Ostuda, před bývalou sochou Koněva na náměstí Interbrigády (9. 5. 2020).....	37
Obrázek 5.2.7: Politické graffiti - anarchistický znak v ulici Maďarská (9. 5. 2020).....	38

1 Úvod

Ve veřejnosti je téma graffiti stále velice aktuální a často vyvolává protichůdné reakce. Jedni ho vnímají jako umění či zpestření společenského prostoru, což dosvědčuje nedávné otevírání nových legálních ploch v Praze (PrahaTV 2019). Druzí jako činnost ohrožující veřejný majetek a bezpečí okolí, k čemuž lze uvést jako příklad i známou kauzu posprejování pilíře Karlova mostu z nedávné doby (Economia 2019).

Pojem graffiti vychází z řeckého *grafein*, v překladu psát (Teresčenko 2014). Nápisy na zdech vznikaly už za dob antiky a lidstvo provází skrze historii, nejen v českém prostředí jsou všeobecně známé a historicky ceněné například nápisy tehdejších obyvatel na středověkých hradech (Megler, Banis, Chang 2014). Do současné podoby se nápisy zformovaly v 70. letech minulého století v USA, kde došlo ke kvalitativní transformaci graffiti do celého kulturního hnutí (Cresswell 1992). Všeobecná encyklopedie Universum (2003, s. 1075) definuje graffiti jako: „*Malby vyvedené ve sprejových technikách[, které] jako výraz sociální a politické nespokojenosti ovládly postupně urbánní prostor velkých měst (vagony newyorské podzemní dráhy jako mobilní umělecká díla, dříve také berlínská zed)*“. Na to velmi brzy zareagovala také akademická veřejnost, když se první vědecké práce na toto téma objevily již v 70. letech 20. století (viz Ley, Cybriwsky 1974). Průkopníkem v tvorbě byl Američan řeckého původu Demetrius známý pod přezdívkou TAKI 183. Začal tvořit takzvané taggy (jednoduchá forma, kdy autor uvede většinou jen svoji přezdívku). Pro svoji oblíbenost se graffiti rozšířilo brzy po celém městě a političtí činitelé ho začali stavět mimo zákon (Cresswell 1992). Na to navázala i akademická sféra, jež vnímala graffiti jako negativní kriminální čin (Wilson, Kelling 1982). Tento pohled se však začíná měnit a také vědci začínají chápat graffiti jako důležitý výzkumný objekt přispívající k chápání fungování města (McAuliffe, Iveson 2011).

Graffiti, které je nedílně spojené s veřejným prostorem města, si postupně začali všímat i geografové. Mezi hlavní přednosti geografie patří zachycení prostorovosti v jinak spíše sociálním vnímání daného fenoménu. Z novějších prací například lze uvést publikaci Hawthortha, Bruce a Ivesona (2013), kteří založili prostorovou analýzu z australského Sydney na korelaci výskytu graffiti s počtem mladých mužů v populaci (ti jsou především tvůrci graffiti). Přesto není graffiti dosud (především v Česku) stále ještě dostatečně geograficky rozpracovaným tématem. Hlavní důvodem pro výzkum tak byla možnost podívat se na graffiti z geografického pohledu a přispět tak k pochopení dosud spíše méně vědecky studovaného fenoménu, který má přímou souvislost s prostorem města. Tím tato práce

navazuje na dříve provedený výzkum v pražských Holešovicích (Hána, Šel 2020), který doplňuje o novou lokalitu s jinou strukturou zástavby i s objekty jiného charakteru, které slibují odhalení nových souvislostí či potvrzení dosavadních zjištění.

Nelze však pominout, že graffiti je i způsobem komunikace, ve které dochází k vyjádření často skrytých, hluboko upevněných názorů či postojů (Ley, Cybriwsky 1974). Také geografický výzkum se proto musí zaměřit na obsah sdělení graffiti. Vedle typologie graffiti (např. Haworth, Bruce, Iveson 2013) je tak možné sledovat například politické sdělení graffiti a jeho spojitost s prostorem. Takové politické vyjádření se prostřednictvím graffiti je vnímáno jako zapojení lidí vyčleněných z politického dialogu (Iveson 2009) a má tedy také význam z hlediska pochopení fungování demokracie a samotného prostoru města.

Práce si proto klade za cíl sledovat prostorové vzorce různých typů graffiti v pražské Bubenči s detailnějším zaměřením na politické graffiti. Bude hledat odpovědi na dvě výzkumné otázky: Liší se koncentrace různých typů graffiti v prostoru (se zaměřením na politické graffiti) a na čem tyto prostorové rozdíly závisí? Existuje spojitost mezi lokalizací politických institucí či památníků a politickými graffiti?

V první části práce jsou představeny teoretické koncepty, kterými byly dosud vysvětlovány prostorové vzorce graffiti. V metodice je představen výběr sledovaného území, příprava, způsob sběru dat během vlastního terénního šetření a typologie graffiti, která byla využívána pro detailnější interpretaci. Výsledky jsou představeny v empirické části, na kterou navazuje diskuzní kapitola pokoušející se propojit jednotlivé teorie.

2 Fenomén graffiti a sledování jeho prostorových podmínek ve vědecké literatuře

Graffiti se široce uplatnilo v sociálních vědách, například Aneshensel a Sucoff (1996) se snažili prokázat spojení poruchy duševního zdraví se sociálním statutem, kdy graffiti bylo označeno jako rizikové chování pro osoby s nízkým sociálním statutem. Podobně k tématu přistupuje práce od Kees, Lindenberg a Steg (2008), která se zabývá graffiti z hlediska sociální poruchy ve městě. Další z oborů, který výrazně zkoumal graffiti, je kriminalistika, kde pro příklad lze uvést práci od Lagrange, Ferraro, Supanic (1992), která zkoumá vliv graffiti na strach u občanů ve městě.

Ani geografům graffiti fenomén nezůstal neznámý. Cresswell (1992) ve svém článku diskutuje vztah mezi místem a ideologií, kde jedno ovlivňuje druhé a naopak. Cílem je vysvětlit, jak se reakce na přestupky podílejí na tvorbě míst. Vše uvedl na příkladu newyorského graffiti ze 70. let minulého století. S vývojem poznání tématu se začaly tvořit komplikovanější prostorové analýzy. Haworth, Bruce a Iveson (2013) se snažili na příkladu australského Sydney pomocí statistických metod vyřešit, zda má rychlé odstraňování graffiti za následek menší koncentraci těchto nápisů v prostoru. Korelovali i výskyt graffiti s počtem mladých mužů v populaci, kteří jsou především tvůrci graffiti. Megler, Banis a Chang (2014) pomocí regresního modelu identifikovali faktory (například koncentrace mladých mužů, komerční zóny,...), které nejvíce ovlivňují koncentraci graffiti v San Francisku. Další významná analýza od autorů Walkera a Schuurmana (2015) proběhla v kanadském Vancouveru, ve které prokázali vztah mezi rozmístěním násilných skutků v jednotlivých čtvrtích a koncentrací graffiti. Všechny tři posledně zmiňované práce jsou zajímavé tím, že se jejich autoři pokusili vysvětlit prostorové vzorce na základě různých konceptů, které jsou uvedeny v dalších podkapitolách.

2.1 Teorie označení teritoria

Teorie označení teritoria (*territorial markers*) zdůrazňuje úlohu graffiti v etnických čtvrtích. Na samotné malby pohlíží spíše z kriminalisticko-sociálního pohledu, kdy hlavním uživatelem tohoto prostorového vyjádření mají být kriminální gangy či skupiny tvůrců, složené především z mladých mužů. Autoři patřící do gangu si pak malbami označují svá území dle jednotlivých čtvrtí, ke kterým cítí příslušnost (Ley, Cybriwsky 1974). Co teorie

nezdůraznila je pak to, že mnoho mladých tvůrců se raději přidá k subkultuře skupin tvůrců namísto vstoupení do násilného pouličního gangu (Walker, Schuurman 2015).

Tvůrce Cool Earle uvedl další podobný důvod tohoto rychlého množení nápisů na zdech v 70. letech ve Filadelfii: „Začal jsem psát na důkaz toho, že jsem na tom místě byl. Když někde jdete a vidíte své jméno na zdi, lidé ví, že jste tu byli, a pak nemáte takový strach“ (Ley, Cybriwsky 1974, s. 494, přeloženo autorem). K největším hrozbám konfliktů dochází právě na okrajích značeného teritoria, kde se prolínají graffiti dvou odlišných skupin. Vysoká koncentrace graffiti v určitém místě zobrazuje velice agresivní taktiku nároku na území od stávajících držitelů a zároveň varování pro nově příchozí, že toto místo „ovládá“ někdo jiný a mají se ho vyvarovat (Ley, Cybriwsky 1974). Tyto faktory dovedly autory Leye a Cybriwského (1974) k domněnce, že právě graffiti by mohla předpovídat budoucí společenský konflikt na základě výskytu „agresivních“ graffiti v prostoru města. Jak však sami uvádějí, pro potvrzení daného předpokladu neměli dostatečná data.

Studie došla k dalšímu zajímavému poznatku, že *graffiti kings* (nejvýraznější tvůrci v okolí) se snaží o napodobení ostatních autorů v nedostupnosti a neobvyklosti místa, na kterém je graffiti tvořeno. Ve Filadelfii tak byl například zaznamenán poměrně kuriózní případ nápisu na zádech slona v místní zoo či nápisu od tvůrce Cornbreada na křídle letadla: „Cornbread welcomes you to Philadelphia“, čili Cornbread vás vítá ve Filadelfii. Nicméně podle autorů platí pravidlo, že kdo je králem zdí, je i králem ulic, graffiti se tak stávají jasně pozorovatelnou manifestací sociálního prostoru (Ley, Cybriwsky 1974).

2.2 Teorie rozbitého okna

Pravděpodobně nejznámějším konceptem, jenž je spojován (nejen) s graffiti výzkumem, se nazývá teorie rozbitého okna (*broken window theory*). Autoři konceptu Wilson a Kelling (1982) ve svém článku popsali, že stačí jedna rozbitá okenní tabule (jeden nápis na zdi), která může vyvolat pocit, že se nikdo o urbánní prostor „nestará“. Teorie není primárně založena pouze na graffiti, ale obecně na koncentraci aktivit degradujících prostor města. Koncept pracuje se zpětnou vazbou, kdy se zanedbáním veřejného prostoru prohloubí jeho negativní vnímání spojené s dalším negativním chováním (Wilson, Kelling 1982). Samotné fyzické vlastnosti v „neudržovaném“ městském prostředí byly kvalitativně i kvantitativně spojeny s deprivací a nepořádkem, do kterého bylo zařazeno i graffiti. Právě tyto předpoklady vedly k dezinterpretaci graffiti jako přímého činitele v otázce sociální

deprivace. Tento postřeh však jen vypovídá o nedostatku porozumění kultuře spojené s graffiti a jejímu vlivu na urbánní prostor (Walker, Schuurman 2015).

Další problém, který je spojený s chápáním graffiti podle této teorie, je časté jednání veřejné správy v boji proti graffiti v souladu s implikacemi této teorie, kdy se mnoho politiků uchýlilo k taktice rychlého odstranění nápisů, která není účinná, stojí mnoho finančních prostředků (Haworth, Bruce, Iveson 2013) a jen přesouvá tvorbu na jiná místa (Ferrell, Weide 2010). Ačkoliv koncept dobře vysvětluje koncentraci násilí a trvání deprivace ve městě, tak se řada vědců právě obávala jeho přijetí do policejních a politických rámců (Walker, Schuurman 2015). Podle teorie rozbitého okna tak platí nulová tolerance vůči graffiti (Haworth, Bruce, Iveson 2013). Cresswell (1992) uvádí, že graffiti vytváří pouhou iluzi poruchy. Jen spojování nápisů se slovy jako je nemoc a špína vyvolává strach z prostorové poruchy, že graffiti patří na jiné místo do odlišného špinavého světa. McAuliffe a Iveson (2011) tvrdí, že i ti lidé, kteří obhajují striktní potlačení graffiti, vnímají bezpochybný talent některých tvůrců graffiti, ale myslí si, že pokud jde o umělecké dílo, tak by mělo být v galerii a ne na ulici (McAuliffe, Iveson 2011). Další kritikou je, že vláda řídicí se tímto konceptem vnímá graffiti pouze jako jednu formu, jeden druh a často se tak stává, že z urbánního prostoru odstraní i skutečné umělecké dílo, patřící mezi nyní již šířeji uznávaný street art (Haworth, Bruce, Iveson 2013). Pravděpodobně i proto se street art komunita snaží o větší přístupnost a srozumitelnost pro širokou veřejnost, zatímco graffiti (např. taggy, gang graffiti) je především pro zasvěcené (McAuliffe, Iveson 2011)

2.3 Teorie bodu

Dalším významným přístupem, který se snaží o nápravu zjednodušených předpokladů teorie rozbitého okna, se nazývá teorie bodu (*spot theory*, Ferrell, Weide 2010). Koncept se snaží jít za hranice zjednodušeného chápání graffiti dle konceptu teorie rozbitého okna a vychází z mnohaletých zkušeností autorů Ferrela a Weideho s tvorbou graffiti (Walker, Schuurman 2015). Zvýšená koncentrace graffiti v určitém místě nemusí nutně znamenat sociální deprivaci v území (Ferrell, Weide 2010).

Už Ley a Cybriwsky (1974) si všímají toho, že se *graffiti kings* (nejvýraznější tvůrci) snaží vybírat nejneobvyklejší a nejnedostupnější místa pro tvorbu svých nápisů. Koncept teorie bodu na to do značné míry navazuje, když se v něm široce uplatňuje závislost výběru místa graffiti dle viditelnosti v urbánním prostředí. Tvůrce chce, aby jeho podpis byl co

nejvíce na očích, proto jsou některá místa („spots“) oceňována v graffiti komunitě více než jiná. Mezi tvůrci příhodně nazývána jako „heavens“ (nebe). Pro příklad lze uvést billboardy, silniční nadjezdy, železniční mosty nebo další vytížené komunikační trasy (Ferrell, Weide 2010). *Spot* nemusí mít jen statickou formu. Ferrel a Weide (2010) konstatují, že někteří tvůrci přímo vyhledávají pojízdné cíle jako metro, vagóny nákladních vlaků a přívěsy kamionů za účelem zisku co největší pozornosti, díky pohyblivosti těchto míst v prostoru. Klíčová pro tvůrce je tedy viditelnost v urbánním prostředí, jež je pod neustálým tlakem odstraňování a následného znovuvytvoření díla (Walker, Schuurman 2015).

Dalším faktorem pro umístění díla je jeho setrvání v čase. Pokud tvůrce tuší, že jeho dílo bude brzy odstraněno z městského prostoru, vyvine daleko méně úsilí na jeho vizuální stránku. Ironií pak může být, že rychlým odstraněním graffiti může dojít k devalvaci prostoru skrze nadprodukcí „rychlých“ forem graffiti, jako jsou například taggy (Ferrell, Weide 2010). Dalším přístupem tvůrců graffiti je použití fotoaparátu k vyfocení daného díla a následnému nahrání fotky na různá internetová fóra, díky čemuž se dílo uchová v čase (McAuliffe, Iveson 2011).

Speciálním místem pro tvůrce je „legal wall“, čili legální plocha pro tvorbu graffiti, kde se graffiti umělec může vyjádřit bez obav z postihu. Mezi tvůrci je to velice ceněné místo, které má též vysokou hodnotu, jelikož zde mají prostor a především čas na vytvoření nejpropracovanějších maleb. Na tyto zdi přitom není dovoleno malovat, bez předchozí domluvy s autory malby, která zde přetrvává. Její přemalování bez povolení autorů stávajícího díla se považuje za útok a hluboký nerespekt vůči nim (Ferrell, Weide 2010).

Ferrel a Weide (2010) dále tvrdí, že si autoři vyhodnocením dostupnosti, vysoké viditelnosti a dalších faktorů tvoří jakousi mentální mapu prostředí. Tvůrci s vysokou reputací pak dokonce mohou ovlivnit místo tvorby, tím, že jeho nápis na nové ploše často přiláká mnoho menších autorů, kteří ho obdivují (Ferrell, Weide 2010).

Tvůrci se přitom drží ohledně výběru místa jistých zásad. Vynechávají sakrální stavby, privátní automobily, sochy či památníky. Každý kdo tento nepsaný kodex poruší je nazýván „Toy“ (nováček nesžitý s pravidly subkultury). Aktu přemalování malby bez předchozí domluvy s autorem je často užíváno k zesměšnění protivníka (Ferrell, Weide 2010), může jít také o boj dvou skupin tvůrců či gangů na hranicích jejich teritorií (Ley, Cybriwsky 1974).

Jak uvádí Walker a Schuurman (2015), teorie bodu posunuje vnímání graffiti za zjednodušený pohled neuspořádaného vandalismu produkovaný v souvislosti s teorií rozbitého okna. Graffiti tak vyjadřuje percepci a význam prostoru, v němž je tvořeno (Walker, Shuurman 2015).

2.4 Politický symbolický prostor

V předchozích geografických pracích se autoři z valné části zaobírali graffiti z hlediska kriminálních skutků nikoli však tím, zda může graffiti vyjadřovat nějaké sdělení či zda může nějakým jasným obsahem přispívat do veřejného prostoru. Typickým příkladem může být politické graffiti, které slouží pro vyjádření politických názorů lidem, kteří jinak stojí na okraji veřejné politické debaty (Iveson 2009). V mnoha člancích je politické vyjádření zmíněno, ale spíše okrajově nežli explicitně. Například Walker a Schuurman (2015) uvádí, že tvůrci graffiti často označují majetek, který reprezentuje politický systém, proti němuž se vymezují. Z dalších Megler, Banis a Chang (2014) tvrdí, že pokud tvůrce vytvoří nápis proti současné struktuře moci, lze očekávat, že to udělá v blízkosti policejní stanice či v oblastech, kde žijí residenty s vysokým příjmem.

Politické graffiti není jen obyčejný tag (nápis na zdi), má hlubší přesah a zřetelnou souvislost s politickým symbolickým prostorem města (Hána, Šel 2020). Prostor je symbolický ve smyslu jeho relativity, nehmatatelnosti a překrývá fyzický prostor s využitím jeho vlastních objektů (Lefebvre 1991, s. 39). Tento prostor je tedy výsledkem vztahů mezi objekty (Hána, Šel 2020), přímo ho prožívají obyvatelé a uživatelé (Daněk 2013), zahrnuje tak i jejich malby a symboly (Hána, Šel 2020). Harvey (1988) již jen dodává, že tento prostor má být chápán jako vztah mezi objekty, které existují jen díky vzájemnému vztahu mezi nimi (Harvey 1988). Pro pochopení prostorového kontextu je nutno prostorové jevy spojit s pozorovaným prostorem, ve kterém se nachází (Hána, Šel 2020).

Tvůrci politických vyjádření se snaží oslovit co nejširší společnost skrze symboliku daného místa a zároveň chtějí tímto výběrem svému vyjádření přidat na významu (Hána, Šel 2020). Politický symbolický prostor je tedy poměrně soudržný systém neverbálních symbolů jeho uživatelů a politických znaků (Lefebvre 1991). Zahrnuje politické budovy, politické památníky, historicky významná místa a politické aktivity ve smyslu demonstrací, politického aktivismu a graffiti tvorby (Hána, Šel 2020).

Všechny tyto aspekty ovlivňují politický symbolický prostor a samozřejmě prostor ovlivňuje zpětně uvedené aspekty. Mohou dokonce být hlavním důvodem toho, proč jsou určité politické projevy soustředěny v určitých částech města (Hána, Šel 2020). Při výzkumu v pražských Holešovicích byla jistá souvislost mezi symbolikou prostoru a lokalizací graffiti nalezena (Hána, Šel 2020). Přesto nešlo ani tak o souvislost s institucemi, resp. majetkem symbolizujícím politický systém (jak uvádějí Walker; Schuurman 2015; Megler, Banis,

Chang 2014), ale spíše o reakci na politický význam veřejného prostoru Letenské pláň (Hána, Šel 2020).

3 Kontext výzkumu

Představené teorie vycházejí z výzkumu ve velkých západních městech (viz Walker, Schuurman 2015; Haworth, Bruce, Iveson 2013; Megler, Banis, Chang 2014). Právě samosprávy mohou hrát svým přístupem roli v prostorovém rozmístění graffiti, čili mohou svým konáním někdy i nevědomě ovlivnit četnost a prostorové vzorce různých typů graffiti (Ferrell, Weide 2010). Proto následuje porovnání přístupu ke graffiti v Praze a v americkém Portlandu a San Franciscu, který je v mnoha přístupech podobný, ale má i pár odlišných detailů.

Portland začal s programem proti graffiti v roce 1998, který stál na principu: 1) výchovy (komunikace s veřejností, především ve školním prostředí), 2) potlačení graffiti, 3) vynucení pořádku, šlo tak též o přístup „nulové tolerance.“ Pokud město odstranilo ze soukromého objektu graffiti, byl jeho vlastník nucen zaplatit celý výkon práce a navíc uhradit pokutu 250 amerických dolarů. Město se tak snažilo motivovat majitele objektů k zapojení do boje proti graffiti (Shobe, Conklin 2018). V roce 2007 přišlo město s rozšířenou strategií, pokud někdo zakoupil sprejovou plechovku či škrabací nástroj, byl zařazen do speciální databáze, která měla pomoci v „boji proti graffiti“ (Shobe, Conklin 2018). V roce 2012 dokonce došlo k vyčlenění několika členů policejního sboru přímo na graffiti problematiku (Shobe, Conklin 2018).

V San Franciscu na počátku 90. let minulého století začali odstraňovat graffiti z nejvíce exponovaných míst, kde bylo tvořeno. Neexistovala však ucelená strategie v „boji“ proti nelegálním malbám. V roce 2000 byl nově vytvořen speciální tým pro boj s graffiti podobně jako v Portlandu. Město dále z obecního majetku odstraňovalo graffiti do 48 hodin od nahlášení (Shobe, Conklin 2018). Soukromí vlastníci objektů museli ze svého pozemku odstranit graffiti do 30 dní od nahlášení, později v roce 2008 musela být malba odstraněna dokonce do 15 dní. V témže období došlo dokonce k vyčlenění speciálního úředníka, který měl za úkol zpracovávat jednotlivé graffiti incidenty. V roce 2014 orgány města San Francisca odhlasovaly novou legislativu, která umožnila stíhat tvůrce graffiti v občanskoprávních procesech, jelikož žaloba z kriminálního skutku se obtížněji dokazuje.

San Francisco se tak ubíralo vždy cestou nulové tolerance vůči graffiti tvorbě (Shobe, Conklin 2018).

Graffiti se v Česku začalo rozvíjet až po pádu komunismu (Overstreet 2006), v Praze tak začaly samosprávy „boj“ proti graffiti na přelomu tisíciletí. Například Praha 6, ve které se nachází valná část Bubenče, v roce 1999 vytvořila program „Stop graffiti“, jenž spočíval v rychlém odstranění graffiti z obecního majetku. Program v roce 2002 vstoupil do druhé fáze, kdy už městská část nabídla odstranění graffiti i soukromým osobám financované z obecního rozpočtu a svůj majetek chránilo novými antisprejovými nátěry, na kterých neulpívají žádné barvy (Šálek 2005). Šlo tedy o nulovou toleranci ke graffiti inspirovanou teorií rozbitého okna (viz Wilson, Kelling 1982), avšak oproti americkému Portlandu a San Franciscu výhradně v režii samosprávy. Obdobné programy poté začaly vznikat i v dalších pražských městských částech (Kolláriková 2019).

Praha však postupně začala svoje strategie přehodnocovat a do programů postupně začleňovala legální plochy (místo, kde může umělec volně předvést svůj talent, bez sankcionování). Mezi nejstarší a nejnámější patří legální plocha pod Barrandovským mostem, okolí stanice metra Vltavská či Těšnov, existuje však řada dalších míst. Proces tvorby takovýchto míst se rozrůstá napříč všemi městskými částmi (Chabr 2017; Ustaf 2020). Portland takovouto strategii nepřijal, ale v roce 2017 začal úzce spolupracovat s výtvarnou akademickou sférou, jež začala vytvářet nástěnné malby v předem vtipovaných místech, která jsou „zranitelná“ vůči graffiti (Shobe, Conklin 2018), postupovali tak v souladu s teorií bodu, která doporučuje právě nástěnné malby jako alternativu „boje“ s nevzhlednými taggy (Ferrell, Weide 2010). V obdobné formě se tento postup objevil i v městské části Praha 11, kde nechali „posprejovat“ malbami velkokapacitní kontejnery, aby nelákaly nevkusné sprejery (Kolláriková 2019).

Právě výše uvedené skutečnosti by mohli vést k tomu, že na frekventovaných místech, kde se denně pohybuje více občanů, bude výskyt graffiti nižší z důvodu rychlého odstranění. Graffiti se tak spíše bude koncentrovat v odlehlejších oblastech, kde nebudou tendence odstranění maleb tak rychlé. Určitý faktor může hrát i sousedská difúze s Letnou, kde se nachází i Letenský park, který je velice příhodným a vyhlášeným místem pro tvorbu graffiti (Hána, Šel 2020). Vzhledem k tomu, že na území Bubenče se nenachází žádná legální plocha graffiti, tak může graffiti tvůrce přitahovat legální plocha u stanice metra Vltavská, která se nachází jen pár bloků od vymezeného území.

4 Metodika práce

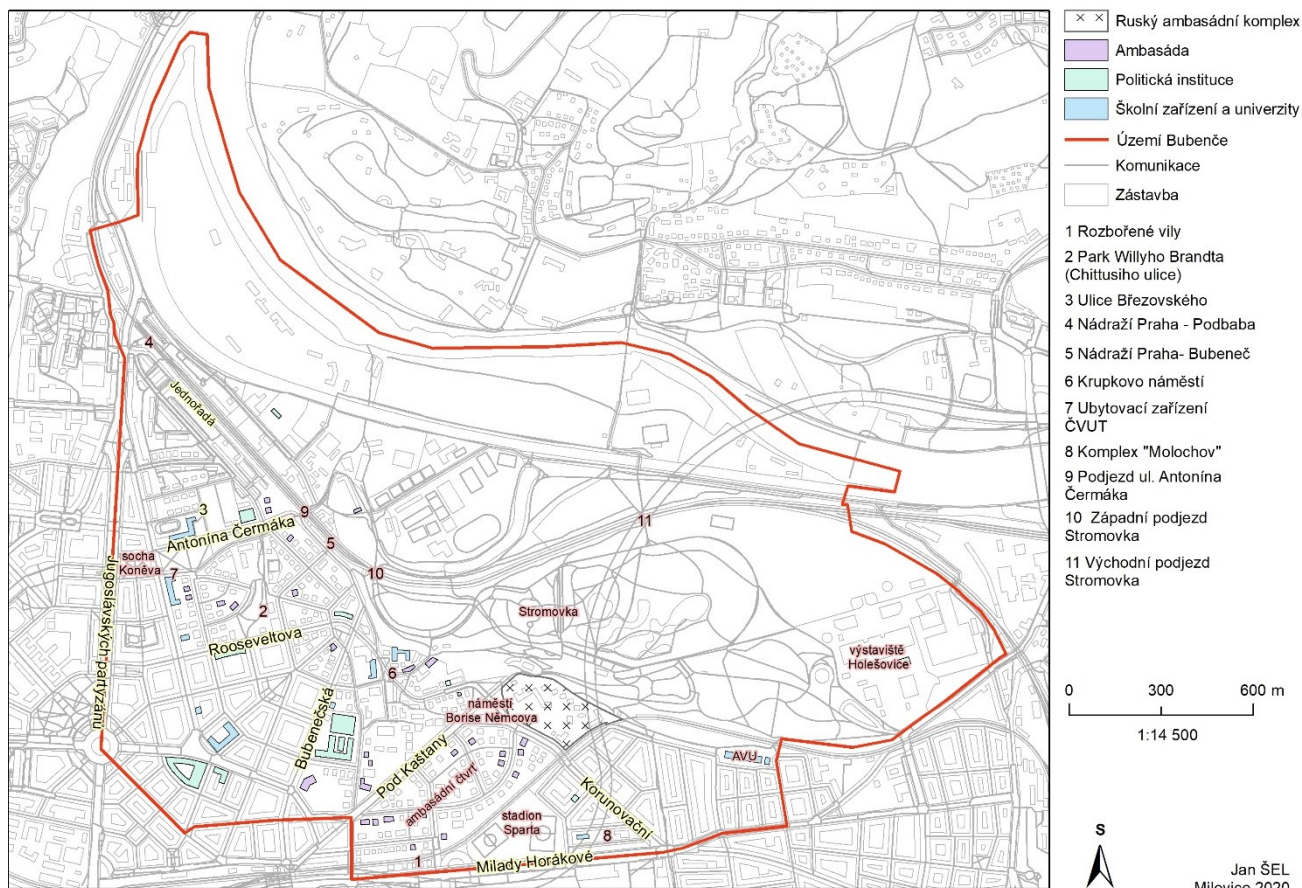
Výše uvedené teoretické přístupy budou ověřeny prostřednictvím terénního výzkumu v pražské Bubenči, jehož metodika vychází z dříve provedeného šetření v jiné lokalitě Prahy (Hána, Šel 2020). Výběr a vymezení území bude více diskutováno v následující podkapitole, jež zároveň představuje detailnější informace o postupu šetření. Stejně tak bude představena speciální typologie graffiti, které je věnována též samostatná podkapitola uvedená níže.

4.1 Vymezení a výběr území

Výzkum byl proveden formou terénního šetření v pražské čtvrti Bubeneč v jejích katastrálních hranicích. Předně tato lokalita navazuje na předchozí výzkum graffiti v Holešovicích, ve kterém bylo mimo jiné zjištěno i ovlivnění koncentrace politického graffiti významným politickým symbolickým prostorem Letenské pláně (Hána, Šel 2020). Území Bubeneče zároveň zahrnuje sídla mnoha politických institucí (například radnice Prahy 6), velké množství ambasad, ale nachází se zde i početná ruská komunita (okolí Sibiřského, Puškinova náměstí a náměstí Borise Němcova), která je navázána na lokalizaci ruské ambasády a dalších ruských institucí. Právě tyto charakteristiky prostředí vytvářejí pro potenciální autory politického graffiti zajímavou politickou symboliku daného místa (Hána, Šel 2020) a mohou vést ke koncentraci tohoto typu graffiti v lokalitě. Bude tak ověřováno, zda je i zde koncentrace graffiti ovlivněna politickým symbolickým prostorem, který byl představen v teoretické kapitole.

Součástí čtvrti jsou také zanedbané oblasti jako okolí nádraží Bubeneč, oblasti s průmyslovým charakterem (ulice Papírenská), ale i oblasti atraktivních rezidenčních čtvrtí, jež jsou součástí veřejného prostoru či ve střední části území vilová zástavba se střeženými ambasadami (v obr. 4.1.1 značeno jako ambasádní čtvrť). Specifická je pak ulice Jednořadá, která vede přímo podél železničního koridoru. Tato diferenciací struktury území umožní porovnávat význam jednotlivých míst z hlediska jednotlivých teorií (například teorie rozbitého okna, teorie bodu) a odpovědět na otázku, zda se liší distribuce jednotlivých graffiti v prostoru této čtvrti a jaké jsou její podmiňující faktory ve zmiňované literatuře.

Obr. 4.1.1: Ulice v Bubenči a místa významná pro koncentraci graffiti (6. 5. - 13. 5. 2020)

Zpracováno v softwaru ArcGis 10.5, Zdroj: vlastní tvorba

4.2 Typologie graffiti

Členění graffiti je velice důležitou součástí výzkumu, každý typ graffiti může mít jinou prostorovou podmíněnost, proto by bez typologizace nebylo možno zachytit prostorové vzorce tohoto prostorového jevu. Typologie graffiti byly nastíněny v mnoha předchozích pracích (např. McAuliffe 2012; Ley, Cybriwsky 1974), neexistuje však jedno ustálené dělení pro rozeznání různých typů kreseb. V rozdělení graffiti se můžeme zaměřit na 1) způsob, jakým je graffiti tvořeno (jeho forma) a 2) na jeho grafickou podobu (obsah, případně účel).

Graffiti zahrnuje širokou škálu způsobů, jakým je graffiti utvořeno. McAuliffe (2012) ve své práci zmiňuje různé formy tvorby, proto je upravena pro kontext pražského graffiti (podle Hána, Šel 2020) následujícím způsobem (ukázky jednotlivých typů graffiti jsou pro názornost uvedeny v přílohách (obr. 6.5-6.11) na konci práce): 1) *Forma spreje* (např. obr. 6.5) je běžná a nejznámější forma vyvedená sprejovou barvou na různé objekty ve městě, 2)

3D objekty a cup-rocking (obr. 6.8 a obr. 6.9) mohou to být jakékoliv objekty prostorového charakteru přilepené většinou na zdech, cup – rocking je speciální forma, kdy se do otvorů v plotu vkládají kelímky, jež následně utvoří obrazec, 3) *Reverse graffiti* (obr. 6.10), forma tvořena čistícími přípravky na znečištěných plochách, 4) *Scratchiti* (obr. 6.11), vyškrabané obrazce do skla či plastu ostrým předmětem, 5) *Samolepky, plakáty, paste-ups* (obr. 6.12), paste up je speciální typ graffiti, kdy je určitý papírový obrazec přilepen na zeď. V rámci této práce budou do výzkumu zahrnuty všechny uvedené typy graffiti a bude provedena také jejich typologizace.

Co se týče samotné podoby graffiti, jeho obsahu či účelu, ani v tomto případě se autoři neshodují v rozčlenění do jasné typologie, práce tak vychází především z typologií autorů Alonsa (1998), Mcauliffa a Ivesona (2011), které jsou nejkompaktnější. Typologie, která byla upravena podle Hány, Šela (2020), tedy zahrnuje kategorie (ukázky jednotlivých typů graffiti jsou pro názornost uvedeny v přílohách (obr. 6.1-6.7) na konci práce): A) *Politické graffiti* (obr. 6.1), které vyjadřují politickou zprávu, týkající se společensky citlivých, nepříjemných, případně i vyloučených témat, jako je bezdomovectví, chudoba, nezaměstnanost, náboženská orientace či veřejná práva a svoboda. Cílovou skupinou pro politické graffiti je široká veřejnost, která tvůrcům slouží jako publikum pro diskuzi názorů proti establishmentu, proto se politické graffiti autoři snaží tvořit na rušných místech, kde jsou nejvíce k vidění (Alonso 1998). Je to velice levná a především účinná strategie, jak upozornit na problémy ve veřejném sektoru společnosti. (Alonso 1998). Jelikož politické graffiti je hlavním předmětem výzkumu, je možno ho dále typologizovat dle Hány, Šela (2020) na: 1) Politický postoj, ideologii, vzpomínkový projev (na obrázku 5.1 politické graffiti 1), 2) vyjádření podpory (případně odporu) vůči politickým institucím či osobám zastávajícím posty v nich (na obrázku 5.1 číspolitické graffiti 2), 3) podpora, či odpor vůči konkrétním politickým rozhodnutím. Typologie graffiti pokračuje B) *existenciálním graffiti* (obr. 6.2), které je podobné politickému graffiti ve smyslu vyjádření jasně artikulovaného názoru. Týká se především nepolitických filozofických témat, témat lásky, rasy či sexuálních podtextů. Dalším rozdílem oproti politickému graffiti je ten, že nemá jasný prostorový vzorec, čili není nutné, že se tvoří na co nejviditelnějším místě (Alonso 1998); C) *Tagging* (obr. 6.3) je z hlediska tvorby nejrychlejší (trvá nanejvýš minuty) a zároveň nejznámější graffiti. Je to nejjednodušší forma graffiti, jež vznikla v 70. letech minulého století v USA, sloužící především k vyjádření teritoriality. Jde o značení území, které ve své práci popsal už Ley a Cybriwsky (1974), nemusí však nutně znamenat agresi vůči ostatním tvůrcům. Účelem tohoto typu graffiti je dostat se na co nejvíce míst ve veřejném prostoru, aby autor

dosáhl co nejvyšší prestiže a uznání v rámci městského prostoru (Alonso 1998); D) *Piecing* (obr. 6.4) je propracovanější forma vycházející z taggů. Tvůrci už nejde o kvantitu rozšíření vlastního podpisu, ale zaměřuje se více na zdobnost a propracovanost díla. Tvorba piecingu klade na autora daleko větší časové nároky než tvorba jednoduchého taggu, může trvat hodiny (Alonso 1998); E) *Gang graffiti* (obr. 6.5) se dostalo do povědomí v 70. letech v USA a slouží k vytyčení teritoria jednotlivých gangů (Ley, Cybriwsky 1974). Počátky mělo již ve 40. letech minulého století v hispánských komunitách v Los Angeles, dnes je tento typ výsadou chudinských čtvrtí v afro-amerických a hispánských komunitách (Alonso 1998). Jeho hlavním cílem je tedy ukázat příslušnost k určitému gangu. V Česku tento typ graffiti je jen opravdu řídce rozšířen, jak bylo řečeno, je výsadou chudinských etnických čtvrtí ve velkých metropolích, které se v soustavě spíše menších českých měst bez výraznější koncentrace etnických menšin (viz Drbohlav 2011) nenachází; F) *Hip hop graffiti* (obr. 6.6) je speciální forma graffiti vycházející ze stejnojmenné subkultury. Samotná hip hop subkultura se točí kolem tance, rapu a graffiti, právě skrze tuto subkulturu se začalo graffiti popularizovat a komercializovat (McAuliffe, Iveson 2011). Tvůrci hip hop graffiti se zaměřují především na estetickou stránku a dynamiku svého grafického projevu, právě ovlivněného rytmy rapové a hip hopové hudby (Sedláčková 2014); G) *Street art* (obr. 6.7) vedl stejně tak jako gang graffiti k popularizaci graffiti ve světě (McAuliffe, Iveson 2011). Čím se street art liší například od taggů je především jeho propracovanost, kdy vzhled podřizuje především umělecké funkci. Dále se odlišuje i tím, že dokáže oslovit daleko širší spektrum lidí, kteří nejsou zasvěceni do graffiti kultury, skrze výjevy, které odkazují na současnou populární kulturu (McAuliffe, Iveson 2011). Je tedy daleko méně vázané na subkulturní praktiky spojené s graffiti, proto je majoritní populací vnímáno jako „nejpříjemnější“ typ graffiti (McAuliffe 2012). Na základě této typologie tak byly sledovány rozdíly mezi jednotlivými typy graffiti na území Bubenče, jejich možné podmiňující faktory a vysvětlení jejich prostorových vzorců pomocí představených teoretických konceptů.

4.3 Průběh šetření

Výzkum byl prováděn ve veřejně přístupném prostoru Bubenče od 6. května do 13. května roku 2020. Naopak vyřazeny byly nepřístupné prostory jako vnitřní část čističky odpadních vod na Císařském ostrově, vnitřní prostory železničních tratí či tunel Blanka. Studované

území též nezahrnovalo soukromé pozemky, mimo vnějších částí ohradních zdí, které jsou naopak součástí veřejného prostoru. Do analýzy nebyly zařazeny mobilní objekty (MHD, přenosné toaletní zařízení, kontejnery na suťový odpad), jelikož by vyžadovaly zcela jinou metodiku geografického výzkumu. Zařazeny byly pouze ty, které jsou pevně spojeny se zemí či objekty, které se ke studovanému prostoru zcela jasně odkazují (například reklamním plakátem developera apod.).

V současnosti neexistuje pro výzkum graffiti v Praze optimální veřejně dostupná databáze (srov. databáze odstraněných graffiti v Haworth, Bruce a Iveson 2013), proto bylo nutné sesbírat vlastní datovou sadu. Vše začalo podrobnou typologizací graffiti dle načtené literatury (více v podkapitole typologie graffiti), následně byl vytvořen arch pro záznam graffiti, který obsahoval následující kolonky: 1) *číslo* jako unikátní identifikátor graffiti, 2) *fotka*, používáno číslo fota, jako identifikátoru přiřazení fotografie k jednotlivému záznamu, 3) *datum záznamu*, kdy byl záznam pořízen, 4) *způsob tvorby graffiti*, tedy záznam formy graffiti, 5) *typ graffiti*, kde se zaznamenal obsah, účel za jakým bylo graffiti tvořeno, 6) *typ politického graffiti* je kolonka pro podrobnější kategorizaci politického graffiti, 7) *popis lokality*, zde se zaznamenala viditelnost graffiti a zanedbanost dané lokality, umístění graffiti na frekventované komunikační trase či informace, které dopomohly ke kontextuálnímu uchopení graffiti.

Poté byla vytvořena mapa pro pracovní záznam jednotlivých graffiti prostřednictvím staženého podkladu z Mapy.cz.

Při objevení graffiti v prostoru města byla nejprve zachycena jeho poloha, čili nápis byl zaznačen pomocí unikátního kódu do mapy. Nutno dodat, že u taggů byla zaznamenána pouze jejich zvýšená koncentrace (je to nejběžnější a téměř všudypřítomná forma). Záznam byl v mapě zaznačen většinou jako kruh, zatímco u ostatních typů a především u politického graffiti se k zaznačení používala tečka. Poté byl záznam zapsán do archu a dle uvedené typologizace graffiti zařazen. Fotodokumentace byla pořizována u všech politických graffiti, u ostatních forem pouze v případě kontextuálně, geograficky či socio-kulturně zajímavých. Výjimkou jsou opět taggy, kde fotodokumentace vznikala pouze v případě největší koncentrace. Do mapy byly též zaznamenány informace o politických institucích, ambasádách, školských zařízeních, pomnicích nebo pamětních deskách. Tyto informace, jež zaznamenávají kontext v území, jsou důležité právě pro odhalení podmiňujících faktorů, které ovlivňují graffiti tvorbu v prostoru města.

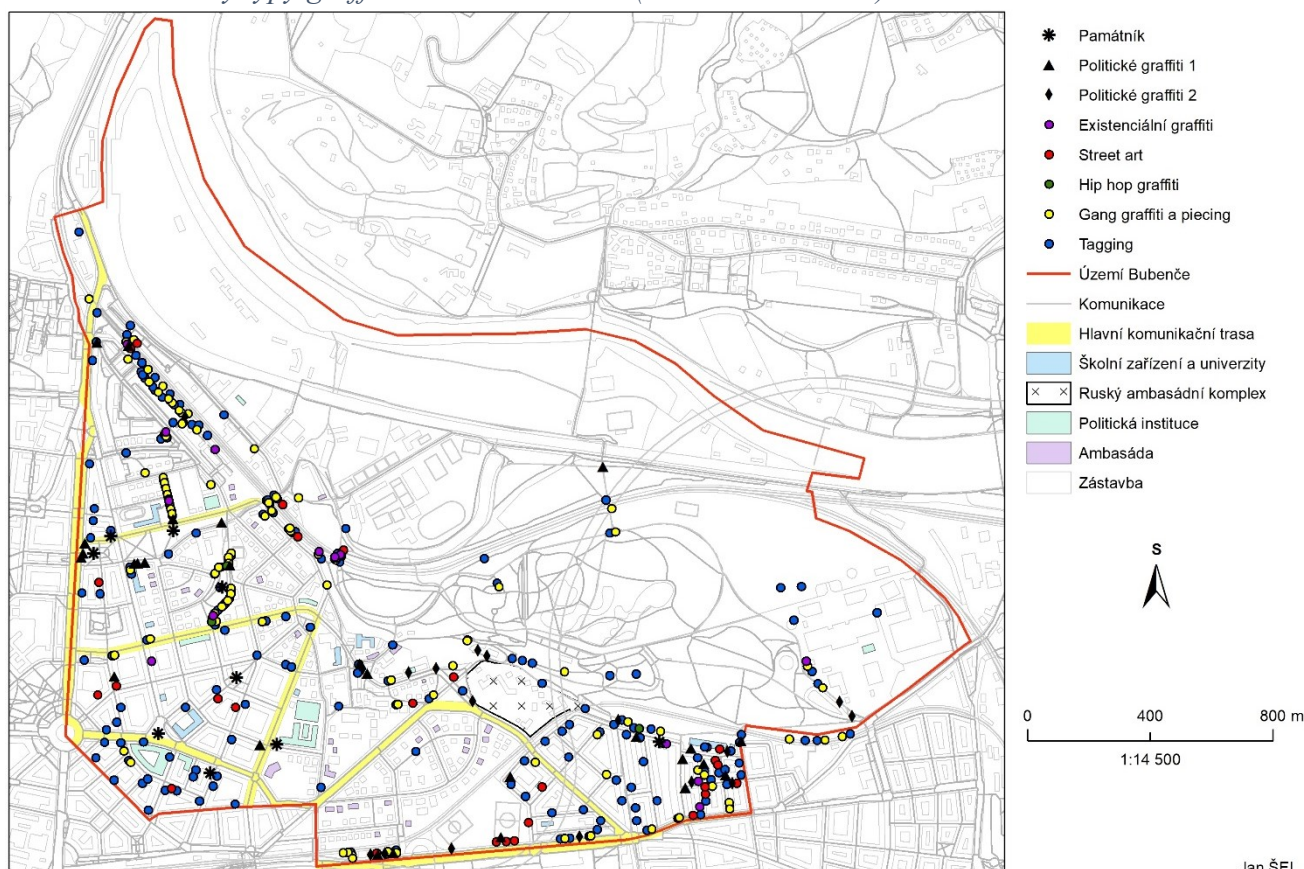
Pro tvorbu mapy bylo využito programu ArcGIS 10.5 od společnosti Esri. Jako podkladová data pro komunikace, pěší trasy a jednotlivé bloky zástavby posloužila datová

sada z geoportálu Institutu plánování a rozvoje hlavního města Prahy. Konkrétně mapový podklad bloky, linie a pěší trasy (IPR 2019).

5 Empirická část

Následující části textu jsou tvořeny hledáním zákonitostí a pravidelností v rozmístění graffiti v prostoru čtvrti Bubeneč. Výsledky budou interpretovány na základě použitých teorií, které byly uvedeny v kapitole 2. Fenomén graffiti a sledování jeho prostorových podmínek ve vědecké literatuře. První podkapitola se bude věnovat všem graffiti a interpretaci jejich koncentrace na základě teorie bodu (Ferrell, Weide 2010), rozbitého okna (Wilson, Kelling 1982) a teorie označení teritoria (Ley, Cybriwsky 1974). Druhá podkapitola se pak zaměří na politické graffiti a vysvětlení jejich prostorové distribuce pomocí konceptu politického symbolického prostoru (Hána, Šel 2020).

Obr. 5.1: Všechny typy graffiti ve čtvrti Bubeneč (6. 5. – 13. 5. 2020)

Zpracováno v softwaru ArcGis 10.5, Zdroj: vlastní tvorba

Jan ŠEL
Milovice 2020

5.1 Interpretace prostorové distribuce graffiti podle teorie označení teritoria, teorie rozbitého okna a teorie bodu

Z mapy na obrázku 5.1 je jasně viditelná velká koncentrace graffiti okolo pozemku budovy Akademie výtvarných umění v Praze (AVU) a ulic v bezprostřední blízkosti této instituce. Jedná se především o méně frekventované ulice U Akademie, Sochařská, Malínská, Kamenická a U Studánky. Tento výraznější výskyt graffiti v těchto místech může být spojován zčásti s teorií rozbitého okna (Wilson, Kelling 1982), jelikož zde byl jasně viditelný rozdíl mezi omšelým bytovým komplexem, který nebyl udržován a na kterém se vyskytovalo daleko více maleb než na zrenovovaném komplexu. Starší bytový komplex tedy doslova přitahoval graffiti, které se na něm vyskytovalo v prakticky celé jeho šíři do výšky zhruba dvou metrů. Nebyl to přitom ojedinělý případ, v této lokalitě se výše uvedený trend opakoval s jasnou pravidelností. Právě skutečnost toho, že bytový komplex byl zanedbán, mohla vést k signálu pro graffiti tvůrce, že o toto místo se „nikdo nezajímá“ a mají zde volné působiště (příklad obr. 5.1.1 v ulici Sochařská). Z typů graffiti je zde nejvíce zastoupen tagging, jako nejjednodušší forma graffiti. Z velké části se na každém objektu opakovaly podpisy určitých tvůrců, či skupin graffiti (například MARIO nebo Flexin). Právě tento fakt, že známý autor (či skupina tvůrců) podepíše zeď, pravděpodobně vedl k další koncentraci taggů do tohoto místa. Tento trend již zaznamenali autoři Ferrel a Weide ve své teorii bodu (2010), která tak doplňuje poznatky teorie rozbitého okna (Wilson, Kelling 1982). Dalším unikátem je zvýšený výskyt street art formy, který by mohl souviset především s faktorem umístění AVU, jež jak se zdá z podstaty jejího zaměření, koncentruje tuto formu do svého blízkého okolí.

Obrázek 5.1.1: Neudržovaný bytový komplex v ulici Sochařská (6. 5.2020)

Zdroj: Foto autora

Větší prostorová koncentrace graffiti je patrna i v ulici Nad Královskou oborou (obr. 5.1), kde se za obvodní zdí v parku Stromovka nachází centrum pro trávení volného času – basketbalové a dětské hřiště. Na zdech hřiště bylo koncentrováno poměrně velké množství taggů, tento fakt lze interpretovat skrze teorii rozbitého okna (Wilson, Kelling 1982), kdy jeden tag přitahuje další a společenský prostor se tak degraduje. Basketbalové hřiště zase přitahuje koncentraci určitých typů graffiti (Kriegel 1993), vyskytly se zde nástěnné malby s hip hop tematikou, která byla v celém sledovaném prostoru Bubenče velice zřídka užívána a je často spojována s graffiti kulturou (McAuliffe, Iveson 2011). Výše zmíněné skutečnosti, frekventovanější pohyb především mladých lidí, absence městského kamerového systému (Carr 2016) vedla větší koncentraci graffiti na toto místo.

V ulicích Ovenceká, Šmeralova a Čechova počet graffiti klesal především kvůli rekonstruované rezidenční zástavbě. Ta působila „proti“ tvoření graffiti, jelikož se před ní nachází předzahrádky oplocené nezděným plotem, který neposkytoval takovou plochu ke graffiti tvorbě jako celé fasády rezidenčních domů o pár ulic níže. V celé oblasti těchto ulic tedy převládají jednoduché a rychlé taggy, jež se vyskytují v menším počtu oproti jiným lokalitám v Bubenči. Zvláštním místem je pak úsek ulice Korunovační (část v kompetenci samosprávy Praha 7), kde by se podle teorie bodu (Ferrell, Weide 2010) teoreticky mohlo koncentrovat větší množství graffiti; je to ulice, která je exponovaná z dopravního hlediska i pohybu lidí, ale v této oblasti se graffiti prakticky nevyskytují. Vysvětlením může být právě v přístupu městské části Praha 7 ke graffiti - rychlého odstranění graffiti (viz obr. 5.1.2) a následného natření antisprejovým nátěrem na nových fasádách bytových komplexů (Pražský patriot 2019), které jsou v této lokalitě zastoupeny majoritně. Právě tato skutečnost může vést k tomu, že autoři graffiti se nebudou ani obtěžovat tvořit na těchto místech, jelikož jejich dílo nemá předpoklad setrvání v čase, podobný výsledek zmiňovali Ferrell a Weide (2010) ve své teorii bodu. Tvůrci graffiti, tak soustředí svoji tvorbu spíše v okolí AVU, kde má dílo větší šanci na udržení se.

Obrázek 5.1.2: Viditelné odstranění graffiti v ulici Korunovační (6. 5. 2020)

Zdroj: Foto autora

Další koncentrace graffiti se nachází v ulici Milady Horákové – na rezidenčním bloku zvaném Molochoh. Dané místo je velice exponované především z dopravního hlediska – nachází se zde hlavní trasa spojující Hradčany a Holešovice, zároveň tu vede tramvajová linka. Místo tak dopovídá předpokladu „vysoké viditelnosti“, který uváděli Ferrel a Weide (2010) v konotaci s výběrem plochy pro tvorbu. Samotný blok je pomalován zhruba do úrovně dvou metrů od země v celé jeho délce (obr. 5.1.3). Nachází se zde především propracovanější piecing od známých skupin tvůrců (například MARIO, KISS, IVORY,...), na které opět navazují všudypřítomné taggy podle fenoménu koncentrace taggů okolo tvorby známějších autorů, jaký popisovali Ferrell a Weide (2010). Faktu, že většina graffiti tvůrců tvoří hlavně v noci, kdy mohou lépe skrýt nelegální aktivitu, odpovídá velké množství graffiti na stahovacích roletách drobných obchodů soustředěných v parteru bloku.

Obrázek 5.1.3: Bytový komplex Molochoh v ulici Milady Horákové (6. 5. 2020)

Zdroj: Foto autora

Na výše zmíněnou lokalitu přímo navazuje graffiti na stadionu Sparta, jež má především formu street artu. Informace obsažená v dílech se jasně vyhraňuje proti ostatním fotbalovým rivalům, v konotaci s teorií označení teritoria (Ley a Cybriwský 1974) lze vypořádat, že graffiti zde má úlohu nárokování si území (obr. 5.1.4) a k vyjádření dominance v daném prostoru (Ley, Cybriwsky 1974) – nápisy Sparta se nacházely i na rozích sousedící zástavby. Uplatnit lze i teorii bodu (Ferrell, Weide 2010), kdy většina graffiti v tomto území byla umístěna na hlavní komunikační trase (ulice Milady Horákové) a měla tak vysokou hodnotu z hlediska viditelnosti v prostoru města. Na zdech stadionu byly zřetelné pokusy o znehodnocení či přemalování některých částí celonástěnných maleb, byly však vždy přemalovány nebo odstraněny, což s největší pravděpodobností souvisí se silnou „teritorializací“ dané lokality (v konotaci s teorií označení teritoria od Leye a Cybriwského (1974)).

*Obrázek 5.1.4: Nárok na území - stadion Sparty
Praha v ulici Milady Horákové (6. 5. 2020)*

Zdroj: Foto autora

Další místo s výraznou koncentrací graffiti je vilová zástavba přilehlá k ulici Milady Horákové. Jedná se o zanedbané území, které je častým cílem graffiti tvůrců. Dokonale na něj lze aplikovat teorii rozbitých oken podle Wilsona a Kellinga (1982), kdy se nápisy na zdech rozšířily v řadě po všech vilách a občané i město vnímají lokalitu jako problémovou (Křest'ánová 2017). Zároveň se ve shodě s teorií bodu (Ferrell, Weide 2010) nachází na velmi rušném místě, jelikož vily sousedí s dvouproudou silnicí, výjezdem z tunelu Blanka či tramvajovou dráhou, čili tvůrci mají zajištěné publikum. Dalším aspektem je i zaručená trvanlivost díla v čase, o které se zmiňovali Ferrel a Weide (2010), jelikož se jedná o zanedbanou, neobydlenou lokalitu, navíc v soukromém vlastnictví, tudíž nehrozí rychlé odstranění či případná péče ze strany městské části v podobě antisprejového nátěru.

Problémovost lokality do jisté míry ovlivňuje i vlastník nemovitosti, který nechce do opravy památek investovat a naopak žádá jejich zbourání (E15 2017). Vytváří tak vhodné plochy pro graffiti a naopak společenské vnímání problémovosti této lokality díky výskytu graffiti mu do určité míry jeho záměr usnadňuje. Lokalita splňuje všechny předpoklady k velké oblíbenosti pro graffiti tvůrce (obr. 5.1.5). Z graffiti tvorby můžeme zahlédnout především velkoformátový piecing opět od známých skupin tvůrců (obr. 5.1.5 viditelný nápis IVORY), který je samozřejmě doprovázen taggy v souvislosti s představenou teorií bodu (Ferrell, Weide 2010). Zajímavým počinem je přestavba jedné z vil na „graffiti galerii“, která rovněž přispívá ke komunitní koncentraci graffiti do této lokality. Koncentrace graffiti pak pokračuje okolo obvodních zdí vilové zástavby (obr. 5.1.5), zde už se jedná o celonástěnné piecing graffiti.

Obrázek 5.1.5: Degradované vily přilehlé na ulici Milady Horákové (6. 5. 2020)

Zdroj: Foto autora

Graffiti se naopak příliš nekoncentrovalo v prostoru vilové čtvrti s vysokým výskytem ambasád (ulice Ronalda Reagana, Pelléova). Důvodem je pravděpodobně neatraktivita z hlediska rychlého odstranění graffiti z této části (Ferrel, Weide 2010), zvýšená ostraha či větší koncentrace kamer, jež mají pozitivní vliv na redukci graffiti (Carr 2016) v prostoru ambasád. Tento trend pokračoval i v rušné ulici Pod Kaštany, jež by dle teorie bodu (Ferrell, Weide 2010) měla poskytovat skvělou plochu s viditelností pro široké publikum. Ulice ovšem prochází téměř středem „střežené“ ambasádní čtvrti a tak vidíme, že kolem ní se graffiti nevyskytují.

Podobný trend nízkého výskytu graffiti se opakoval i u ulic směřujících ze Sibiřského náměstí. Jsou to poměrně frekventované ulice Roosveltova, Bubenečská a ulice v sevření mezi nimi. Tento fakt odporuje teorii bodu (Ferrell, Weide 2010), jelikož lokalita poskytuje

prostor, ve kterém se pohybuje početné obecnstvo pro potenciální graffiti tvorbu. Tento trend může být způsoben vícero faktory. Jednou z možností je přítomnost městských průmyslových kamer (ulice Bubenečská, Eliášova, ulice V. P. Čkalova, Puškinovo náměstí), které koncentraci graffiti mohou omezovat (Carr 2016). Vliv může mít i blízkost ambasádní čtvrti, jež je poměrně dobře střežena. Dalším nápadným trendem je snaha o rychlé odstranění graffiti z lokality, které též může odrazovat tvůrce od koncentrace graffiti do této lokality. Jedná se o okamžité použití antisprejových nátěrů (obr. 5.1.6), které navíc esteticky hyzdí veřejný prostor. Tento faktor „rychlého odstranění“, vede tvůrce graffiti k domněnce, že jejich dílo nevydrží dlouho ve veřejném prostoru a proto používají nejrychlejší a nejjednodušší formu graffiti - taggy (Ferrell, Weide 2010). Právě tento prostorový trend (vysoký výskyt taggů oproti ostatním formám) viditelný ve zmíněné lokalitě nám objasňuje teorie bodu od Ferrela a Weideho (2010).

Obrázek 5.1.6: Nevzhledné odstranění a nátěr v ulici Sukova (7. 5. 2020)

Zdroj: Foto autora

Největší koncentrace graffiti v celém pozorovaném území byla v ulici Chitussiho, která vede parkem Willyho Brandta. U vstupu do zmiňovaného parku se nachází „provizorní“ skate park. Taylor a Marais (2011) uvádějí, že právě skate parky často doprovází vysoký výskyt graffiti a to především forem piecingu či jednoduchých taggů, což se potvrdilo i v dané lokalitě v Praze (obr. 5.1.7). Taylor a Marais (2011) dále vysvětlují, že pokud je vandalismus (v tomto případě graffiti) viditelný v prostoru, mají další potenciální autoři tendenci prostor dále vandalizovat. To je vyjádřeno již v teorii rozbitého okna (Wilson. Kelling 1982) a platné i pro oblast Chitussiho ulice (popřípadě parku Williho Brandta). Z mapy je jasně viditelná enormní prostorová koncentrace taggů a piecingu po celé délce obvodní zdi lemující zmiňovanou ulici (obr. 5.1.8), což potvrzuje teorii rozbitého okna

(Wilson, Kelling 1982). Dalším faktorem, pro velkou koncentraci graffiti v tomto prostoru může být i absence městských kamer (MČ Praha 6 2020), které mají pozitivní vliv na redukcii graffiti (Carr 2016). Výzkum Veitch et al. (2017) uváděl graffiti v parcích jako jeden z hlavních faktorů, kvůli kterému se dospělí danému prostoru vyhýbají. Právě kombinace výše uvedených faktorů a „řetězení“ se nápisů jako vandalismu (Wilson, Kelling 1982) pravděpodobně vedla k prostorové koncentraci taggů a piecingu na toto místo.

Obrázek 5.1.7: Skate park u ulice Chitussiho (7. 5. 2020)

Zdroj: Foto autora

Obrázek 5.1.8 Zed' plná graffiti lemující Chitussiho ulici (7. 5. 2020)

Zdroj: Foto autora

Další enormní koncentrace graffiti se naskytla v ulici Březovského (obr. 4.1.1) na obvodní zdi hřbitova. Z forem graffiti se zde nejčastěji vyskytoval piecing a taggy. Lze zde aplikovat teorii rozbitého okna (Wilson, Kelling 1982), platnou na již zmíněnou zeď, jež oproti ostatnímu prostředí působila „omšele“, v návaznosti na to se zde graffiti incidenty „řetězily“, jako v lokalitě parku Williho Brandta. Zeď zároveň přímo sousedí s pozemkem základní školy, právě Kan (2001) uvedl, že většina tvůrců graffiti se nachází ve věku od 12 do 30 let a majoritní skupinou jsou tvůrci pod 18 let. Blízkost školy pravděpodobně hrála roli v koncentraci graffiti na toto místo. Viditelná je i jakási technická jednoduchost forem graffiti, která může být podpořena právě věkem autora. Dalším faktem potvrzujícím tuto tezi je, že graffiti komunita většinou vynechává místa s duchovní hodnotou (Ferrell, Weide 2010) pro tvorbu graffiti. Mnoho výtvorů tak bylo překryto nápisem „Toy“ (obr. 5.1.9), který vyjadřuje nepochopení pravidel subkultury mladými a nezkušenými autory (Ferrell, Weide 2010). Koncentraci graffiti v lokalitě Březovského může podporovat i fakt, že se v ulici Antonína Čermáka, kde by se dle předpokladu vysoké viditelnosti z teorie bodu (Ferrell, Weide 2010) mělo soustředit větší množství graffiti, nachází městská kamera (MČ Praha 6),

kteřá by mohla mít vliv na redukci graffiti (Carr 2016) v ulici Antonína Čermáka a naopak přesun do zmiňované ulice Březovského.

Obrázek 5.1.9: Posprejovaná zeď v ulici Březovského s nápisem „Toy“ (9. 5. 2020)

Zdroj: Foto autora

Vysoká koncentrace graffiti je patrna i v ulici Jednořadá. Je to oblast přímo sousedící s železničním koridorem, který je sám o sobě spojován se zvýšeným výskytem graffiti (Iveson 2010; Ferrell 1998). Prostorový vzorec graffiti zde lze jednoznačně popsat dle teorie rozbitého okna (Wilson, Kelling 1982), jelikož oblast byla velice zanedbána, nacházelo se zde velké množství omšelých garáží (obr. 5.1.10), kde docházelo k již známému „řetězení“ taggů a piecingu v podstatě v celé délce ulice. Zároveň z části, jež není kryta protihlukovou bariérou, je vidět na tvorbu i z přímo projíždějícího vlaku, místo tak splňuje i předpoklad teorie bodu (Ferrell, Weide 2010) pro vysokou viditelnost graffiti a zároveň šíří publika, které zprostředkovávají právě projíždějící komerční vlaky (Ferrell 1998). Faktorem pro tak vysokou koncentraci může být i fakt, že v ulici Jednořadá z větší části nebydlí žádní rezidenti, právě tato „opuštěnost“ místa (Wilson, Kelling 1982) může též ovlivnit koncentraci graffiti a tvůrci graffiti zde tak mají prakticky volnou ruku.

Obrázek 5.1.10: Ukázka graffiti v ulici Jednořadá (9. 5. 2020)

Zdroj: Foto autora

Dalším místem silné koncentrace graffiti je bývalá nádražní budova stanice Praha – Bubeneč (obr. 5.1.11). Opuštěnost a nulové komerční využití daného místa vedlo k degradaci prostoru dle teorie rozbitého okna (Wilson, Kelling 1982). Došlo i k fenoménu koncentrace taggů okolo tvorby známějších autorů (Ferrell, Weide 2010), který rozhodně přispěl k vyšší koncentraci graffiti na toto místo. I teorie bodu (Ferrell, Weide 2010) zde našla uplatnění opět ve smyslu vysoké viditelnosti a zároveň i umístění na frekventované železniční tepně. Boj o nejlepší místo, jak ho zmiňovali Ferrell a Weide (2010), byl ještě citelnější při pohledu na stranu budovy orientovanou do kolejiště (obr. 5.1.12), kde se koncentrovalo doslova graffiti na graffiti, tak aby si vydobylo co nejviditelnější místo pro publikum (Ferrell, Weide 2010).

Obrázek 5.1.11: Koncentrace graffiti na bývalém nádraží Praha – Bubeneč (9. 5. 2020)

Zdroj: Foto autora

Obrázek 5.1.12: Zvýšená koncentrace graffiti směrem do kolejiště na nádraží Praha – Bubeneč (9. 5. 2020)

Zdroj: Foto autora

Zajímavá je i koncentrace graffiti v podjezdech či podchodech, o níž se zmiňoval Alonso (1998). Ve sledovaném území se nacházely celkem čtyři průchody a podjezdy.

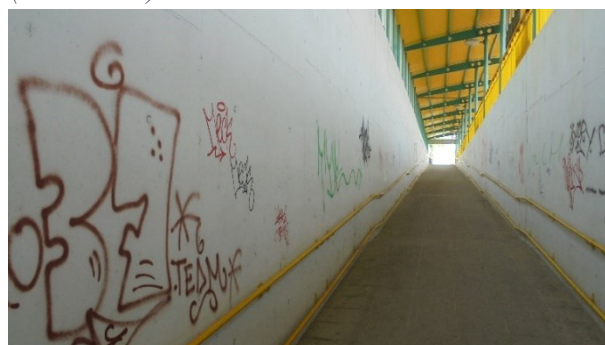
Prvním je průchod a jeho okolí mezi nástupišti v železniční stanici Praha – Podbaba. Koncentrace zde byla dle předpokladu poměrně vysoká. Od ostatních podchodů ji odlišoval fakt, že zde byla poměrně vysoká koncentrace street art formy (obr. 5.1.13). Právě tato taktika celonástěnné malby (Shobe, Conklin 2018) může být účinná v boji proti nežádoucímu graffiti, což potvrzuje fakt, že na zdech, kde žádný celonástěnný street art nebyl, se vyskytovalo velké množství taggů (obr. 5.1.14). Druhým případem byl podjezd v ulici Mlýnská, kde se koncentrovalo především velké množství taggů a piecingu. Třetím případem byl průchod do Stromovky od ulice Za Císařským mlýnem. Všechny tři předchozí lokality spojoval fakt, že se zde pohybovalo poměrně velké množství lidí či aut, jinými slovy tvůrci zde měli široké publikum, přičemž se zde koncentrovalo i větší množství graffiti. Zatímco čtvrtý podchod měl daleko menší množství případů, ale zároveň daleko méně graffiti incidentů. Zde se též potvrdila teorie bodu (Ferrell, Weide 2010), jelikož se graffiti koncentrovalo na místo s větším publikem.

Obrázek 5.1.13: Street art forma na nádraží Praha – Podbaba (9. 5. 2020)

Zdroj: Foto autora

Obrázek 5.1.14: Taggy na zdi podchodu nádraží Praha - Podbaba bez street art formy (9. 5. 2020)

Zdroj: Foto autora

Christensen, Johnson, Brookes (1992) uvádějí, že graffiti se často koncentruje i v městských parcích. Ve sledovaném území Bubenče se vskutku taková místa našla. Graffiti se dle teorie bodu (Ferrell, Weide 2010) koncentrovalo na tranzitních místech (křižovatkách cest), v průchodech, jak bylo zmíněno v předchozím odstavci či na odpočinkových místech s větší koncentrací laviček. Lavičky byly častým místem koncentrace graffiti (Grasso, Karsenty, Snowdon 2000), přičemž nejvíce graffiti bylo na lavičkách nacházejících se právě na rozcestích či na cestách s větším pohybem lidí, což koresponduje opět s jedním z faktorů teorie bodu (Ferrell, Weide 2010). Nejvíce využívanou formou zde byly taggy. Za zmínku stojí i koncentrace graffiti na jedné z budov výstaviště Holešovice sousedící se Stromovkou. Budova byla před rekonstrukcí, do značné míry omšelá a jako jediná skýtala možnosti spatřit

na jejich zdech velké množství piecingu a taggů (obr. 5.1.15), právě zde šla krásně uplatnit koncentrace určitých typů graffiti dle teorie rozbitého okna (Wilson, Kelling 1982).

*Obrázek 5.1.15: Omšelá budova výstaviště
Holešovice v parku Stromovka (13. 5. 2020)*

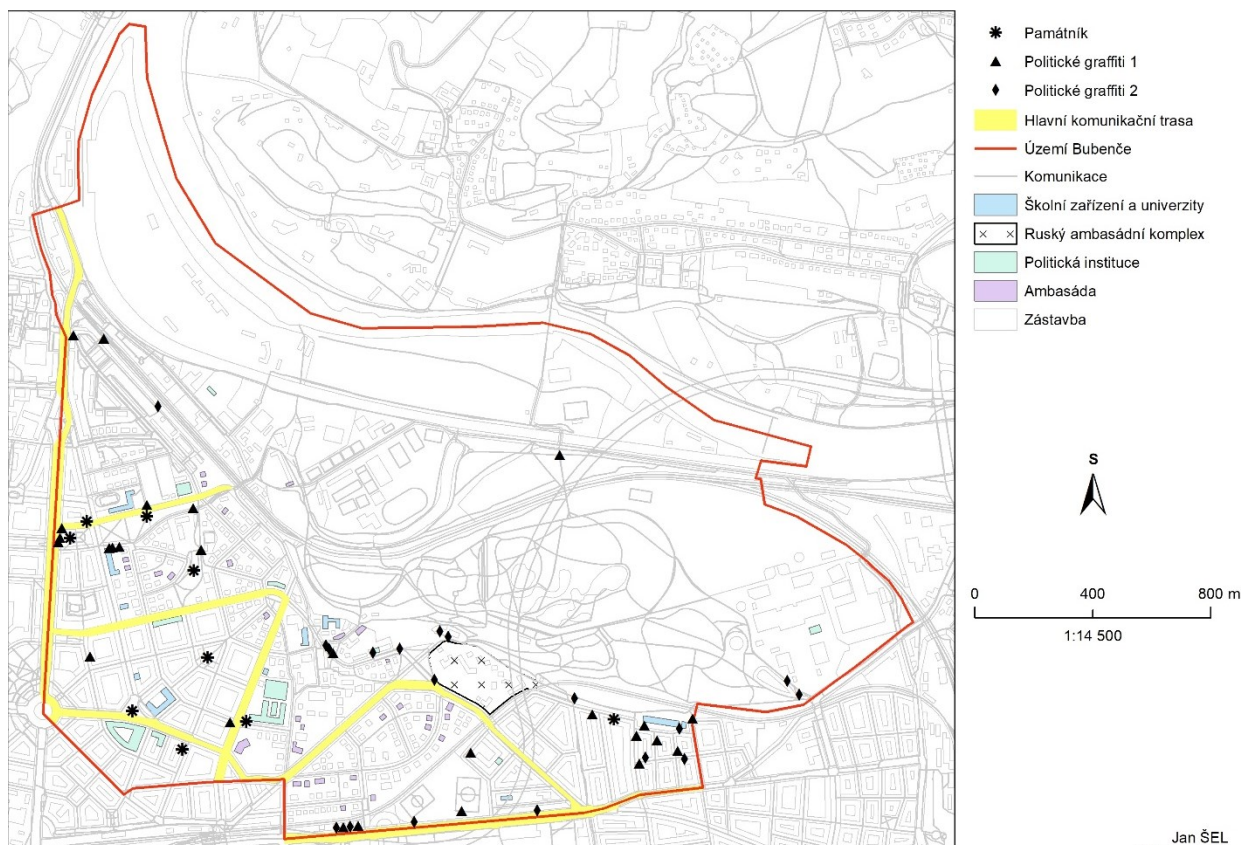

Zdroj: Foto autora

5.2 Politické graffiti v politickém symbolickém prostoru

Předchozí analýza byla zaměřena na vysvětlení koncentrace všech typů graffiti v prostoru Bubenče skrze teorie bodu (Ferrell, Weide 2010), rozbitého okna (Wilson, Kelling 1982) a teorie označení teritoria (Ley, Cybriwsky 1974). Existuje však typ graffiti, který může mít spojitost se zcela jinými prostorovými aspekty, a to je politické graffiti. Právě jeho koncentraci může ovlivňovat politický symbolický prostor, ve kterém se nachází (Hána, Šel 2020). Pro přehlednější viditelnost koncentrace politického graffiti byla vytvořena mapa politického graffiti viditelná na obr. 5.2.1.

Obr. 5.2.1: Politické graffiti ve čtvrti Bubeneč (6. 5. – 13. 5. 2020)

Zpracováno v softwaru ArcGis 10.5, Zdroj: vlastní tvorba

Jedním z míst, kde se politické graffiti hodně koncentrovalo, bylo okolí AVU (obr. 5.2.1). V tomto případě se nejednalo o vztah k nějakému politickému symbolickému prostoru (Hána, Šel 2020) v pravém slova smyslu (univerzity nemají mít vyhrazený politický názor), symbolický prostor zde vytvářelo především prostředí AVU. Debras (2019) v souvislosti s graffiti na univerzitách uvedla, že právě graffiti s politickým podtextem může symbolizovat určité hodnoty univerzity, její identitu a přítomnost na daném místě. Koncentraci politických graffiti v této lokalitě mohla ovlivnit i lokalizace v blízkém prostoru Letenské pláně, která má podle předchozích zjištění (Hána, Šel 2020) významný vliv na koncentraci graffiti. V okolí AVU nejvíce vynikala první kategorie-vyjádření vzpomínkového projevu či vyjádření politického postoje. Opakovaným politickým graffiti se zde stal portrét Vladimíra Iljiče Lenina (nacházelo se i přímo na obvodní zdi školy), což podporuje tvrzení Debras (2019), že graffiti na univerzitách má za účel ukotvit myšlenky v síti historických odkazů. Spojitost s předchozí myšlenkou mělo další politické graffiti, jež odsuzovalo nacismus a naopak podporovalo komunismus (obr. 5.2.2), graffiti zde tak ukotvilo identitu a postoj některých členů akademické obce univerzity (Debras 2019) ve veřejném prostoru.

Obrázek 5.2.2: Graffiti odsuzující nacismus
(7. 5. 2020)

Zdroj: Foto autora

Dalším důležitým místem je okolí stadionu Sparty Praha. Penn (2005) ve své studii uvádí, že právě graffiti z fotbalového prostředí mohou mít náznaky politických informací. Ve studovaném území politické názory nebyly vyjádřeny explicitně, ale určitý politický přesah měla malba českého lva s podnadpisem „malá země, velký klub“, podobný „nacionalistický“ fenomén ve své práci zmiňovala Mršević (2014). Zde tak vyjádření politického názoru nemělo přímou souvislost s politickým symbolickým prostorem, jak ho definoval Hána a Šel (2020), který významné sportovní body v prostoru města nezahrnuje.

Pokud se zaměříme na okolí náměstí Borise Němcova, zjistíme, že se zde nachází větší koncentrace politických graffiti. V prostorovém kontextu tohoto místa nelze uplatňovat teorii bodu (Ferrell, Weide 2010), ani teorii rozbitého okna (Wilson, Kelling 1982), ale právě koncept politického symbolického prostoru (Hána, Šel 2020). Jen název náměstí Borise Němcova budí jisté emoce (Aktualne.cz 2020) a přímo ho zřejmě prožívají i obyvatelé daného prostoru. V lokalitě se nacházelo několik samolepek s obrazem Vladimíra Putina s podnadpisem „Putin otrok vlastních lží“ (obr. 5.2.3) či červených trenek vyjadřující nesouhlas s populistickou politikou prezidenta Zemana (Naxera, Krčál 2020), který má s Putinem přátelské vztahy (Nevařilová 2019). Vzniká zde tak jakási symbolika ještě umocněná blízkostí ruské ambasády. Zdá se, že autoři graffiti v této oblasti, chtěli výběrem této lokality přidat na významu svému politickému prohlášení (Hána, Šel 2020). Forma samolepek je čím dál tím více používaná mezi autory graffiti s výhodami toho, že v dnešní době časové tísně (především v době rozvíjejících se moderních technologií) pro tvorbu graffiti je možno tuto formu předpřipravit doma a pak jen umístit do veřejného prostoru (Dickens 2008). Právě tato forma se zde zdála ideální pro použití v tomto poměrně střeženém (před ambasádou je stanoviště policie) politickém prostoru. V souladu s předchozím

výzkumem Hány a Šela (2020) je zřejmý fakt, že graffiti v této oblasti nesouviselo přímo s institucí ruské ambasády, ale spíše mělo reagovat na celkový politický význam této oblasti, což dokazuje analogie Němcov – Putin (Samolepka „Putin otrok vlastních lží“), Putin – Zeman (samolepka červených trenek).

Obrázek 5.2.3: Samolepka „Putin otrok vlastních lží“ (9. 5. 2020)

Zdroj: Foto autora

Diskuzi z předchozích odstavců lze aplikovat i na vyšší koncentraci politického graffiti v křižovatce ulic Gothardská a Wolkerova (Krupkovo náměstí). I v tomto případě do rozmístění zasahuje politický symbolický prostor, jak ho definoval Hána a Šel (2020). Instituce v okolí jsou spojeny s Ruskem (např. Střední škola při Velvyslanectví Ruska, chrám sv. Ludmily), právě tato skutečnost symbolizuje politický prostor, který tak v mnohých myslích může překrývat prostor fyzický. Toto „překrytí“ ještě umocňuje fakt blízkosti ke školním institucím (Střední škola při velvyslanectví Ruska), jak uváděla Debras (2019), dochází k vyjádření hodnot a zakořenění školní instituce v daném místě. V dané lokalitě byla možnost pozorovat výhradně rychlé a předpřipravené formy politického graffiti ve formě samolepek (Dickens 2008) s podobiznou Vladimíra Putina, tytéž jako na náměstí Borise Němcova. Uživatelé daného prostoru opět vnímali politickou symboliku daného místa (Hána, Šel 2020) a umisťovali samolepky převážně na pouliční osvětlení či dopravní značky. Zajímavým fenoménem byly „strhané“ či „natržené“ politické graffiti samolepky (obr. 5.2.4) blíže směrem k jakékoliv instituci (spojené především s Ruskem), což jen dokazuje významnost vnímání lokality jako politického symbolického prostoru (Hána, Šel 2020). V souvislosti se ztrátou informace některé politické samolepky musely být vyřazeny. V lokalitě se nezaznamenalo příliš ostatních typů graffiti až na pár taggů.

Obrázek 5.2.4: Natržená politická samolepka na Krupkově náměstí (9. 5. 2020)

Zdroj: Foto autora

V mírném rozporu s teorií politického symbolického prostoru (Hána, Šel 2020) byla situace na Sibiřském náměstí, kde se nacházely politické instituce (Kancelář obchodního představení velvyslanectví Ruska, velvyslanectví Spojených arabských emirátů), ale nenacházelo se zde žádné politické graffiti. Tento fakt, již nastínili ve své práci z pražských Holešovic Hána a Šel (2020), ve které uvedli, že politické graffiti reagovalo spíše na politický význam veřejného prostoru v Holešovicích analogie s Letenskou plání, v Bubenči analogie s náměstím Borise Němcova. V oblasti celého náměstí však nebyla exponace všech druhů graffiti valná, což může vysvětlovat fakt přítomnosti průmyslové kamery (MČ Praha 6 2020), která redukuje výskyt graffiti v prostoru (Carr 2016).

V oblasti parku Williho Brandta se našlo i pár politických graffiti, které ovšem nijak neodkazovaly či nebyly v konfrontaci s památníkem Williho Brandta, což jen opět poukazuje na domněnku, že pokud se politická graffiti v prostoru koncentrují, je to spíše na základě politického významu veřejného prostoru než majetku symbolizujícímu tento prostor (Hána, Šel 2020).

Zajímavější je situace na náměstí Interbrigády, respektive okolo bývalé sochy maršála Koněva, která vzbuzovala v posledních měsících řadu rozporuplných emocí (Svoboda 2020). Prostorovou koncentrací politických graffiti v tomto místě lze dokonale interpretovat dle teorie politického symbolického prostoru (Hána, Šel 2020). V okolí Koněvovy sochy se nacházely především předpřipravené formy samolepek, jejichž výhody zmiňoval Dickens (2008). Obsah samolepek tvořila fotografie bratří Mašínů s podnadvěsem „lepší zemřít, než být rudý“ (obr. 5.2.5), kde byla jasná politická konotace Komunismus (Koněv) – boj proti komunismu (bratři Mašínové). V umístění v bezprostřední blízkosti vůči soše maršála Koněva, se tak autoři snažili přidat na významu svého vyhranění se (Hána, Šel 2020) vůči

danému pomníku a spojili tak symboliku daného prostoru se svým politickým vyjádřením. Lokalita je zároveň místem významných politických demonstrací (Novinky 2019), které též přispívají k posilování významu politického symbolického prostoru (Hána, Šel 2020). Dalším politickým graffiti byl rudý nápis Ostuda (obr. 5.2.6) umístěný přímo před sochou maršála Koněva. Tento fakt jen dovršil politicko-symbolický význam celé lokality dle teorie politického symbolického prostoru, tak jak ji definoval Hána a Šel (2020), kdy se autor vyhranil vůči soše jako symbolu určitého politického systému. Místo koncentrace se zároveň nachází na poměrně vytěžované pěší trase spojující Podbabu a Dejvice, takže jistou roli mohl hrát i faktor dobré viditelnosti v prostoru dle teorie bodu (Ferrell, Weide 2010).

Obrázek 5.2.5: Samolepka s fotografií bratří Mašínů na náměstí Interbrigády (9. 5. 2020)

Zdroj: Foto autora

Obrázek 5.2.6: Nápis Ostuda, před bývalou sochou Koněva na náměstí Interbrigády (9. 5. 2020)

Zdroj: Foto autora

V ulici Mařarská vidíme další prostorovou koncentraci politického graffiti, jednalo se o anarchistické znaky (obr. 5.2.7). Zde mělo graffiti souvislost s blízkostí ubytovacího zařízení Českého vysokého učení technického (ČVUT). Jak uváděla Debras (2019), politické graffiti může vyjadřovat postoj určitých členů akademické obce, což je patrně i tento případ. Univerzity mají být sice apolitické, přesto se však na základě těchto zjištění ukazuje, že jejich vliv v politickém symbolickém prostoru (Hána, Šel 2020) může být nezanedbatelný.

Obrázek 5.2.7: Politické graffiti - anarchistický znak v ulici Maďarská (9. 5. 2020)

Zdroj: Foto autora

Na vilách přilehlých na ulici Milady Horákové můžeme opět zpozorovat větší koncentraci politického graffiti. Oblast se nachází se v těsném kontaktu s politickým symbolickým prostorem Letenské pláň, která politické graffiti výrazně koncentrovala (Hána, Šel 2020) a mohla by mít vliv i na tuto lokalitu. Zde se však více hodí koncentraci politických graffiti vysvětlit dle teorie rozbitého okna (Wilson, Kelling 1982), podle které se vysvětlovala i koncentrace ostatních typů graffiti. Asi největším přínosem pro koncentraci politického graffiti do této lokality byla viditelnost v prostoru, jak ji uváděli Ferrel a Weide (2010) v teorii bodu.

5.3 Diskuze

Jak je patrné z předchozích odstavců empirické části, koncentraci graffiti v Bubenči je možné vysvětlit podle všech představených teorií. Například nejvíce degradovaná lokalita (ulice Jednořadá) jde nejlépe interpretovat dle teorie rozbitého okna (Wilson, Kelling 1982), lokality, které jsou dobře viditelné (ulice Milady Horákové), pak podle teorie bodu (Ferrel a Weide 2010). Specifickým případem je stadion Sparty, kde se setkáváme s typem graffiti do značné míry odpovídajícímu teorii označení teritoria (Ley, Cybriwsky 1974). Neznamená to však, že se musí na určité místo koncentrace aplikovat pouze jedna teorie. Naopak k pochopení prostorové koncentrace je často vhodná jejich kombinace. To už naznačili ve své práci i Ferrel a Weide (2010), kteří svoji teorii brali jako doplňující nadstavbu, jež jde za často zjednodušený pohled teorie rozbitého okna (Wilson, Kelling 1982). Příkladem může být i stadion Sparty, který je zároveň na frekventované ulici splňující předpoklady teorie

bodů (Ferrel, Weide 2010). Blízké zdevastované vily na stejné ulici pak kombinují teorii bodů (Ferrel, Weide 2010) a teorii rozbitého okna (Wilson, Kelling 1982). Jako podobné doplnění stávajících teorií můžeme také vidět koncept politického symbolického prostoru (Hána, Šel 2020). Politické graffiti totiž můžeme interpretovat skrze vícero teorií, jako například v lokalitě náměstí Interbrigády se známou sochou maršála Koněva. Koncentraci politických graffiti je zde možné vysvětlit teorií bodů (Ferrel, Weide 2010) podobně jako v předchozích výzkumech (Hána, Šel 2020), avšak teorie politického symbolického prostoru (Hána, Šel 2020) přidává další cennou informaci o vztahu politického graffiti k dalším politickým projevům, objektům a aktivitám v prostoru. Z hlediska této teorie se pak jako významná lokalita jeví náměstí Borise Němcova, které je obklopeno mnoha objekty ve vztahu s Ruskem včetně jejich ambasády. Využití všech uvedených teorií a jejich kombinace tak vede k lepšímu pochopení koncentrace graffiti v prostoru města.

Závěr

Jak bylo řečeno, graffiti provází lidstvo skrze historii. V Česku už se graffiti objevila, již na středověkých hradech a jsou tradičním tématem historického výzkumu. První impulsem pro detailnější geografický výzkum bylo šíření graffiti v New Yorku a Filadelfii v 70. letech minulého století, které bylo spojeno s novými subkulturními trendy mezi mladými obyvateli (Ley, Cybriwsky 1974). V Praze se graffiti začalo objevovat především po pádu komunismu (Overstreet 2006), dnes je poměrně často společensky a politicky diskutovaným tématem. Jeho výzkum však byl proveden pouze v malé míře (Hána, Šel 2020), tato práce se tak pokusila přispět k hlubšímu pochopení jeho prostorových podmínek.

Geografický výzkum graffiti je možné postavit na několika konceptech studujících jeho prostorovou koncentraci. V reakci na šíření graffiti ve velkých amerických městech vznikla teorie označení teritoria, která koncentraci graffiti vysvětlovala především jako kriminální počín mladých jedinců za účelem nároku na určité území (Ley, Cybriwsky 1974). Kriminalistického pohledu se držela i teorie rozbitého okna, která však koncentraci graffiti vysvětlovala skrze gradující deprivaci fyzického i sociálního prostředí (Wilson, Kelling 1982). Právě za hranici vnímání graffiti jako kriminálního skutku se pokusila posunout teorie bodů, která interpretuje graffiti skrze optiku samotných tvůrců, kteří oceňovali viditelnost a dostupnost místa tvorby (Ferrel, Weide 2010). Hodnotu určitého prostoru pro tvorbu graffiti představuje také koncept politického symbolického prostoru (Hána, Šel 2020), který

koncentraci politického graffiti vysvětluje významem a symbolikou určitých politicky významných lokalit a objektů.

Vzhledem k neexistenci jakýchkoliv datových podkladů o graffiti v Praze bylo nutné na základě vlastního terénního šetření vytvořit databázi prostorového rozmístění graffiti v pražské čtvrti Bubeneč, která byla vybrána k tomuto účelu vzhledem k zahrnutí lokalit a objektů, které odpovídají zmíněným teoriím.

Metodicky se práce opírala především o předchozí výzkum graffiti z pražských Holešovic (Hána, Šel 2020), který byl postaven na několika dosavadních zahraničních výzkumech graffiti a pracoval s typologií forem a obsahu graffiti vhodných pro Prahu. Poznatky z terénu byly zaznamenány do k tomuto účelu vytvořených archů a do mapy, která byla následně interpretována pomocí představených teorií a konceptů vysvětlujících koncentraci graffiti.

Nejvyšší koncentrace graffiti v území Bubeneče byla zaznamenána v okolí AVU, v ulici Chitussiho, v ulici Březovského a v ulici Jednořadá. Menší či nulová koncentrace byla zaznamenána v ambasádní čtvrti a v rezidenční oblasti mezi ulicemi Roosveltova a Bubenečská.

Z výzkumu vyplynulo, že v pražské čtvrti Bubeneč lze nalézt určité prostorové odlišnosti v koncentraci graffiti. Například okolí stadionu Sparta odpovídalo teorii označení teritoria, právě zde se koncentrovaly graffiti, které sloužily k nárokování si určitého území (nápisy Sparta). Teorie rozbitého okna vysvětlila koncentraci graffiti v ulici Chitussiho, kde došlo k řetězení jednoduchých forem graffiti kvůli deprivaci daného území. Ulicí Chitussiho ovlivnila i blízkost skate parku, který měl pravděpodobně též vliv na koncentraci graffiti do tohoto místa. I v ulici Březovského došlo ke stejnému fenoménu velké koncentrace taggů a piecingu v souvislosti deprivací lokality (omšelá hřbitovní zeď), zde byla koncentrace ještě umocněna blízkostí školy. Teorii bodu zase odpovídala koncentrace graffiti ve velice frekventovaném podchodu v parku Stromovka. Koncept politického symbolického prostoru odhalil pravidelnost v koncentraci politických samolepek vyjadřujících nesouhlas s politikou Vladimíra Putina okolo ruského velvyslanectví (náměstí Borise Němcova). Podobná situace se vyskytla i u bývalé sochy maršála Koněva, kde došlo opět k vyšší koncentraci politických samolepek vymezujících se vůči komunismu. Autoři graffiti v obou předchozích lokalitách nereagovali přímo na danou sochu, památník či instituci, ale spíše na celkový politický význam tohoto prostoru.

Mnoho lokalit s vyšší koncentrací graffiti bylo lépe vysvětlitelných skrze kombinaci vícero teorií. První takovou lokalitou bylo okolí AVU, kde se nacházelo mnoho taggů a

piecingu především na omšelých bytových komplexech (teorie rozbitého okna). Oblast se vyznačovala poměrně vysokým výskytem politického graffiti, na který mohla mít vliv blízkost Letenské pláně či vyjádření postoje určitých členů akademické obce. Další lokalitou vysvětlenou vícero teoriemi byla rozbořená vilová oblast v blízkosti ulice Milady Horákové. Zde se graffiti koncentrovalo především díky vysoké viditelnosti podle teorie bodu, množství taggů a piecingu na rozbořených vilách odpovídalo zase teorii rozbitého okna. Koncentraci politických graffiti do této oblasti pak ovlivnila blízkost politického symbolického prostoru Letenské pláně. V ulici Jednořadá došlo ke koncentraci jednoduchých forem z důvodu deprivace daného území dle teorie rozbitého okna a zároveň těsná blízkost s železničním koridorem zde nahrávala koncentraci graffiti dle teorie bodu. Podobnou charakteristiku koncentrace vykazovala i budova bývalého nádraží Praha – Bubeneč, kde se graffiti koncentrovalo především díky vysoké viditelnosti dle teorie bodu (blízkost s železničním koridorem), ale i kvůli celkové deprivaci dané lokality (teorie rozbitého okna). Zdá se tak, že pro komplexní vysvětlení koncentrace graffiti je nejvhodnější kombinace všech teorií.

Z daných poznatků lze vyvodit závěr, že prostorová koncentrace různých typů graffiti se skutečně v prostoru Bubeneče liší a jejich koncentrace do velké míry odpovídá dřívějším zjištěním představených teorií. V případě politického graffiti byla prokázána spojitost s politickými institucemi a památníky, avšak ne ve smyslu přímé konfrontace s daným objektem, ale spíše díky významu, který tyto objekty danému prostoru propůjčují a zvýrazňují tak sílu sdělení politických graffiti.

Tato bakalářská práce se zabývá koncentrací graffiti pouze na malé části území Prahy. Do budoucna by se výzkum prostorové koncentrace mohl aplikovat na další pražské lokality, případně by se mohlo provést opakované terénní šetření již prozkoumaných lokalit za účelem sledování vývoje koncentrace graffiti v čase.

Seznam literatury

- ALONSO, A. (1998): Urban Graffiti on the City Landscape. Western Geography Graduate Conference, 1–25.
- ANESHENSEL, C. S., SUCOFF, C. A. (1996): The Neighborhood Context of Adolescent Mental Health. *Journal of Health and Social Behavior*, 4, 37, 293–310.
- CARR, R. (2016): Surveillance politics and local government: A national survey of federal funding for CCTV in Australia. *Security Journal*, 4, 29, 683–709.
- CHRISTENSEN, H. H., JOHNSON, D. R., BROOKES, M. H. (1992): Vandalism : Research , Prevention and Social Policy. *Prevention*, November, 290.
- CRESSWELL, T. (1992): The crucial “where” of graffiti: a geographical analysis of reactions to graffiti in New York. *Environment and Planning D: Society and Space*, 3, 10, 329–344.
- DANĚK, P. (2013): *Geografické myšlení : Úvod do teoretických přístupů*. Masarykova univerzita, Brno.
- DEBRAS, C. (2019): Political graffiti in May 2018 at Nanterre University: A linguistic ethnographic analysis. *Discourse and Society*, 5, 30, 441–464.
- DICKENS, L. (2008): Placing post-graffiti: The journey of the Peckham Rock. *Cultural Geographies*, 4, 15, 471–496.
- DRBOHLAV, D. (2011): Imigrace a integrace cizinců v Česku: Několik zastavení na cestě země v její migrační proměně z Davida na téměř Goliáše. *Geografie*, 4, 166, 401–421.
- FERRELL, J. (1998): Freight train graffiti: Subculture, crime, dislocation. *Justice Quarterly*, 4, 15, 587–608.
- FERRELL, J., WEIDE, R. D. (2010): Spot theory. *City*, 1–2, 14, 48–62.
- GRASSO, A., KARSENTY, A., SNOWDON, D. (2000): A bench for all moods. *Conference on Human Factors in Computing Systems - Proceedings*, 197–198.
- HARVEY, D. (1988): *Social Justice and The City*. Blackwell, Oxford.
- HAWORTH, B., BRUCE, E., IVESON, K. (2013): Spatio-temporal analysis of graffiti occurrence in an inner-city urban environment. *Applied Geography*, 1, 38, 53–63.

- HÁNA, D., ŠEL, J. (2020): Political graffiti in the political symbolic space of Prague, Czechia. *Social & Cultural Geography* (rukopis před odesláním).
- IVESON, K. (2009): War is over (if you want it): Rethinking the graffiti problem. *Australian Planner*, 4, 46, 24–34.
- IVESON, K. (2010): The wars on graffiti and the new military urbanism. *City*, 1–2, 14, 115–134.
- KAN, K. H. (2001): Adolescents and Graffiti. *Art Education*, 1, 54, 18–23.
- KEES, K., LINDENBERG, S., STEG, L. (2008): Spreading of Disorder. *Science*, 12, 322, 1681–1686.
- KRIEGEL, L. (1993): CITY LIVING : Graffiti : Tunnel Notes of a New Yorker. *The American Scholar*, 3, 62, 431–436.
- LAGRANGE, R., FERRARO, K., SUPANIC, M. (1992): Perceived Risk and Fear of Crime: Role of Social and Physical Incivilities. *Sage Journals*, 3, 29. 311–334.
- LEFEBVRE, H. (1991): *The production of space*. Blackwell, Oxford.
- LEY, D., CYBRIWSKY, R. (1974): Urban Graffiti as Territorial Markers. *Annals of the Association of American Geographers*, 4, 64, 491–505.
- MCAULIFFE, C. (2012): Graffiti or street art? Negotiating the moral geographies of the creative city. *Journal of Urban Affairs*, 2, 34, 189–206.
- MCAULIFFE, C., IVESON, K. (2011): Art and Crime (and Other Things Besides ...): Conceptualising Graffiti in the City. *Geography Compass*, 3, 5, 128–143.
- MEGLER, V., BANIS, D., CHANG, H. (2014): Spatial analysis of graffiti in San Francisco. *Applied Geography*, 54, 63–73.
- MRŠEVIĆ, Z. (2014): The Beauty of Graffiti, http://www.zoricamrsevic.in.rs/najnovije/Graffiti_Beauty.pdf (cit. 16. 6. 2020).
- NAXERA, V., KRČÁL, P. (2020): "Ostrovy deviace" v populistické rétorice Miloše Zemana. *Sociológia*, 1, 52, 82–99.

NEVAŘILOVÁ, L. (2019): Analýza diskurzu nedemokratických režimů v zahraniční politice prezidenta Zemana. Diplomová práce. Katedra politologie, Masarykova Univerzita, Brno.

PENN, R. (2005): Cathedrals of Sport : Football Stadia in Contemporary England.

SHOBE, H., CONKLIN, T. (2018): Geographies of Graffiti Abatement: Zero Tolerance in Portland, San Francisco, and Seattle. *Professional Geographer*, 4, 70, 624–632.

TAYLOR, M., MARAIS, I. (2011): Not in my back schoolyard: Schools and skate-park builds in Western Australia. *Australian Planner*, 2, 48, 84–95.

TERESČENKO, A. (2014): Graffiti, umění nebo vandalismus? Bakalářská práce. Katedra pedagogiky a psychologie, Jihočeská univerzita, České Budějovice.

VEITCH, J., SALMON, J., DEFORCHE, B., GHEKIERE, A., VAN CAUWENBERG, J., BANGAY, S., TIMPERIO, A. (2017): Park attributes that encourage park visitation among adolescents: A conjoint analysis. *Landscape and Urban Planning*, 161, 52–58.

WALKER, B. B., SCHUURMAN, N. (2015): The Pen or the Sword: A Situated Spatial Analysis of Graffiti and Violent Injury in Vancouver, British Columbia. *Professional Geographer*, 4, 67, 608–619.

WILSON, J., KELLING, G. (1982): Broken Windows, *The Atlantic Monthly*.

Další zdroje

AKTUALNE.CZ (2020): Náměstí Borise Němcova. Praha změnila adresu ruské ambasáde podle Putina kritika, <https://zpravy.aktualne.cz/regiony/praha/namesti-borise-nemcova-praha-prejmenovala-namesti/r~4d2cd24e56eb11ea8c1d0cc47ab5f122/> (8. 6. 2020).

BAZ (2014): Existencial crisis hits graffiti artist. Twitter, <https://twitter.com/bazbreakingnews/status/515441436419194880> (cit. 13. 5. 2020)

BBC (2015): Bristol graffiti policy „to deter tagging.“ Převzato z:<https://www.bbc.com/news/uk-england-bristol-33634957> (cit. 13. 5. 2020)

BRYNDOVÁ, L. (2018): Street art is dead. Long live streetart! Aneb 3D graffiti znovu v Praze, <https://www.banger.cz/streetart-is-dead-long-live-streetart-aneb-pointi-3d-graffiti-znovu-v-praze/> (cit. 13. 5. 2020)

E15.CZ (2017): Zbouřejme ty vily, vyzývá Prahu 6 developer, který chce na Letné stavět kanceláře, <https://www.e15.cz/domaci/zbourejme-ty-vily-vyzyva-prahu-6-developer-ktery-chce-na-letne-stavet-kancelare-1327738> (cit. 20. 6. 2020).

ECONOMIA (2019): Za posprejování dostali dva Němci podmínku a pokutu 100 tisíc, <https://zpravy.aktualne.cz/regiony/praha/za-posprejovani-karlova-mostu-ulozil-soud-obema-cizincum-roc/r~9d1e1a6a061411ea8776ac1f6b220ee8/> (9. 4. 2020).

GRAFONNE (2020): Street art Praha Havel graffiti, <https://graffone.cz/street-art-vaclav-havel-na-lenovove-zdi/havel12/> (cit. 13. 5. 2020).

HOPEGIRL (2008): Osobní blog. Převzato z: <http://hopergirl.blog.cz/0803/hip-hop-graffiti> (cit. 13. 5. 2020).

CHABR, J. (2017). Praha začala vybírat plochy pro legální graffiti, https://www.praha.eu/jnp/cz/o_meste/magistrat/tiskovy_servis/tiskove_zpravy/praha_zacal_a_vybirat_plochy_pro_legalni.html (cit. 5. 5. 2020).

IPR (2019): Pěší trasy, základní mapa bloky, základní mapa linie, <https://www.geoportalpraha.cz/cs/data/otevrena-data/seznam>. (cit. 15. 5. 2020).

JOE LA POMPE (2005): Reverse graffiti use for a cleaning products, <https://www.joelapompe.net/2017/10/23/reverse-graffiti-ariel-ajax/> (cit. 13. 5. 2020)

KOLLÁRIKOVÁ, N. (2019): Malůvky kam se podíváš, <https://www.praha7.cz/maluvky-kam-se-podivas/> (cit. 5. 5. 2020).

KŘEŠŤANOVÁ, L. (2017): Developer chce zbourat historické vily v Bubenči. Místo nich plánuje kanceláře a obchody. Region.irozhlas.cz, <https://region.rozhlas.cz/developer-chce-zbourat-historicke-vily-v-bubenci-misto-nich-planuje-kancelare-a-7243742> (7. 6. 2020).

MČ PRAHA 6 (2020): Umístění a schéma záběrů kamer na MČ Praha 6. <https://www.praha6.cz/kamery>. (cit. 9. 6. 2020).

MIHINJAC, M. (2017): When walls speak-socio-political graffiti in Ljubljana, <https://www.safegrowth.org/blog/when-walls-speak-socio-political-graffiti-in-ljubljana> (cit. 13. 5. 2020).

NOVÉ UNIVERSUM (2003): Všeobecná encyklopedie A-Ž. Knižní klub, Praha, s. 1303.

NOVINKY.CZ (2019): Demontrace u Koněva nebyla povolena. Organizátoři vybírali peníze na pokutu, <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/demontrace-u-koneva-nebyla-povolena-organizatori-vybirali-penize-na-pokutu-40295146> (cit. 11. 6. 2020).

OVERSTREET, M. (2006): In Graffiti We Trust, Mladá fronta, Praha.

PARK, J. (2019): How Lafayette police officers use graffiti to identify gang activities. Journal & Courier, <https://eu.jconline.com/story/news/2018/03/01/lafayette-police-gang-activity-graffiti/384879002/> (cit. 13. 5. 2020).

PRAHATV (2019): V Praze přibude legálních ploch pro graffiti, <https://prahatv.eu/zpravy/praha/praha/11573/v-praze-pribude-legalnich-ploch-pro-graffiti> (9. 4. 2020).

PRAŽSKÝ PATRIOT (2019): Radnice bojují se sprejery nátěry nebo rychlým odstraňováním, <https://www.prazskypatriot.cz/radnice-v-praze-bojuji-se-sprejery-natery-nebo-rychlym-odstranovanim/> (6. 6. 2020).

SLIFKA, K. (2018): Sticking to Chicago. Medium, <https://medium.com/walking-chicago/sticking-to-chicago-f5b1abb9b865> (cit. 13. 5. 2020).

SVOBODA, K. (2020): České diplomacii nastávají po odstranění sochy Koněva krušné časy. Info.cz, <https://www.info.cz/nazory/svoboda-ceske-diplomacii-nastavaji-po-odstraneni-sochy-koneva-krusne-casy-45088.html> (cit. 11. 6. 2020).

ŠÁLEK, M. (2005): Antisprejový program Prahy 6 má výsledky, [https://www.praha6.cz/aktuality/antisprejerovy-program-prahy-6-ma-vysledky-2005-02-07_\(cit. 5. 5. 2020\).](https://www.praha6.cz/aktuality/antisprejerovy-program-prahy-6-ma-vysledky-2005-02-07_(cit. 5. 5. 2020).)

TRENTHUNTER (2008): Floating fence graffiti, <https://www.trendhunter.com/trends/floating-graffiti-cuprocking-on-the-fence> (cit. 13. 5. 2020).

USTAF (2020): Praha legály, http://www.ustaf.cz/radical/?page_id=200 (cit. 5. 5. 2020).

VEGA BORREGO, D. (2017): Madrid, junio de 2017. Twitter, <https://twitter.com/DanielVegaBorr1/status/1051045746445824000/photo/1> (cit. 13. 5. 2020).

Přílohy

Obrázek 6.1: Příklad politického graffiti

Zdroj: Převzato z Mihinjac (2017)

Obrázek 6.2: Příklad existenciálního graffiti

Zdroj: Převzato z BAZ (2014)

Obrázek 6.3: Příklad taggingu

Zdroj: Převzato z BBC (2017)

Obrázek 6.4: Příklad piecingu

Zdroj: Převzato od Iveson (2010), s. 125

Obrázek 6.5: Příklad gang graffiti

Zdroj: Převzato z Park (2019)

Obrázek 6.6: Příklad hip hop graffiti

Zdroj: Převzato z Hopegirl (2008)

Obrázek 6.7: Příklad street art

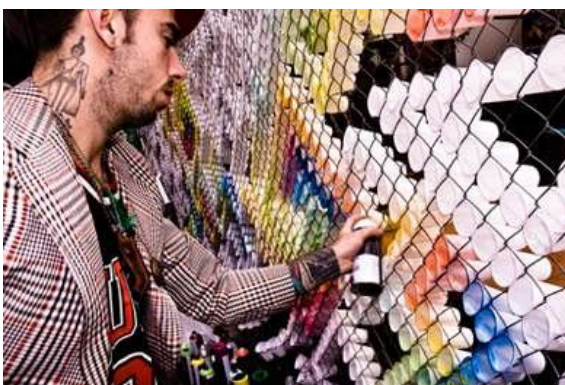
Zdroj: Převzato z Graffone (2020)

Obrázek 6.8: Příklad 3D objektu

Zdroj: Převzato z Bryndová (2018)

Obrázek 6.9: Příklad cup rockingu

Zdroj: Převzato z Trendhunter (2010)

Obrázek 6.10: Příklad reverse graffiti

Zdroj: Převzato z Joe la Pompe (2005)

Obrázek 6.11: Příklad scrachiti

Zdroj: Převzato z Vega Borrego (2017)

Obrázek 6.12: Příklad samolepky

Zdroj: Převzato z Slifka (2018)